

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาการบริหารจัดการต้นทุนการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพของท้องถิ่นจังหวัดเชียงใหม่” นักวิจัยได้ทำการทบทวนวรรณกรรม ซึ่งประกอบด้วยแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดกรอบแนวคิดของการวิจัย ดังนี้

- (1) แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
- (2) แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการ
- (3) แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ
- (4) ทฤษฎีต้นทุนที่เกี่ยวข้อง
- (5) แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการต้นทุน
- (6) แนวคิดเกี่ยวกับผลตอบแทน
- (7) แนวคิดเกี่ยวกับงบการเงินและกำไรขาดทุน
- (8) แนวคิดเกี่ยวกับศักยภาพของชุมชน
- (9) การวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชน (SWOT Analysis)
- (10) งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

2.1.1 ความหมายของการท่องเที่ยว

การศึกษาเกี่ยวกับการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนได้มีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและนักวิชาการได้ให้ความหมายและคำนิยามเกี่ยวกับการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ดังต่อไปนี้

การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนหรือที่แปลมาจากภาษาอังกฤษว่า Sustainable Tourism เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) ซึ่งนักวิชาการด้านการท่องเที่ยวได้ให้ความสนใจเรื่องการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนกันมากขึ้น เนื่องจากความตื่นตัวด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการท่องเที่ยวที่หันมานิยมการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ หรือการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2540)

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2544) ได้ขอให้ราชบัณฑิตยสถานช่วยบัญญัติคำจำกัดความของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน โดยราชบัณฑิตยสถานได้ให้คำจำกัดความไว้ว่า หมายถึง

การพัฒนาทรัพยากรท่องเที่ยวเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสุนทรียภาพ โดยใช้ทรัพยากรอันทรงคุณค่าอย่างชาญฉลาด สามารถรักษาเอกลักษณ์ของธรรมชาติและวัฒนธรรมไว้ได้นานที่สุดเกิดผลกระทบน้อยที่สุดและใช้เป็นประโยชน์ได้ยาวนานที่สุด

ร่ำไปพรรณ แก้วสุริยะ (2545) ให้คำจำกัดความว่า การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน หมายถึง การท่องเที่ยวที่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่นในปัจจุบัน โดยมีการปกป้องและสงวนรักษาทรัพยากรของชนรุ่นหลังด้วย

องค์การ Eastern Caribbean States (OECS) (อ้างใน ร่ำไปพรรณ แก้วสุริยะ, 2545) ให้คำจำกัดความว่า การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน หมายถึง การใช้ประโยชน์สูงสุดในทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาประเทศ โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเสมอภาคและการเลี้ยงดูตนเอง เพื่อสร้างประสบการณ์ที่ดีให้แก่ผู้มาเยือน และเป็นการปรับปรุงคุณภาพชีวิต โดยความร่วมมือของหลาย ๆ ฝ่ายทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชนในท้องถิ่นนั้น ๆ

จากทฤษฎีต่าง ๆ ที่กล่าวมา พอสรุปได้ว่า การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism) หมายถึง การท่องเที่ยวที่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่น ตามความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสุนทรียภาพภายใต้ขีดความสามารถของธรรมชาติที่จะรองรับได้ โดยใช้ทรัพยากรอันทรงคุณค่าอย่างชาญฉลาดสามารถรักษาเอกลักษณ์ของธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่นไว้นานที่สุด เกิดผลกระทบน้อยที่สุด และใช้ประโยชน์ได้ตลอดกาลยาวนานที่สุดและตระหนักถึงการมีส่วนร่วมของประชาชน ชุมชนชนบทชนบทนิยมประเพณีที่มีต่อกระบวนการท่องเที่ยว อีกทั้งประชาชนทุกส่วนต้องได้รับผลประโยชน์ที่เกิดจากการท่องเที่ยวอย่างเสมอภาคกันรวมถึงมีการจัดการทรัพยากรเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ในขณะที่ยังสามารถรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและระบบนิเวศของท้องถิ่นนั้นไว้ได้

2.1.2 กลยุทธ์การจัดการด้านท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

ภราเดช พัทธวิเชียร (2543) ได้กล่าวว่า กลยุทธ์หรือวิธีการจัดการการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนนี้ ผู้รับผิดชอบการพัฒนาจะต้องร่วมดำเนินการ (ร่วมคิด ร่วมทำ) โดยจะต้องทำการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว โดยให้องค์กรชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น หาจุดแข็ง จุดอ่อน ของการท่องเที่ยวในชุมชนของตนและจัดทำแผนพัฒนาให้สอดคล้องกับแผนแม่บทของท้องถิ่นซึ่ง อรรถพร พันธุ์เนตร (2541) ได้ระบุว่าการจัดการการท่องเที่ยวในท้องถิ่นเป็นภาระหน้าที่ของคนในท้องถิ่นที่จะต้องร่วมคิดร่วมทำเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวโดยรวมเสนอความคิดเห็นหรือระดมความคิดเห็นในการศึกษาสถานภาพของแหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยว มีจุดเด่น จุดด้อย โอกาสและปัญหาอะไรบ้าง จากนั้นจึงร่วมวางแผนงาน ทั้งแก้ไขปัญหา

ส่งเสริมและประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว ทำแผนปฏิบัติการทั้งแผนเฉพาะกิจ แผนระยะเร่งด่วน ระยะกลาง และระยะยาว ร่วมมือกันทำงานตามแผนที่วางไว้ให้เป็นผลสำเร็จ รวมทั้งร่วมลงทุนใน ธุรกิจท่องเที่ยวที่ได้รับการยินยอมจากชุมชน ร่วมกันประเมินผลงาน เพื่อให้ประสบผลสำเร็จตาม เป้าหมายที่วางไว้ด้วยกัน หรือพบปัญหาที่ต้องร่วมกันแก้ไข ฟันฟู พัฒนาให้มีคุณภาพดีขึ้น นอกจากนั้น กลุ่มผู้แทนชุมชนต้องทำหน้าที่สร้างเครือข่ายทั้งระดับแนวตั้งและแนวนอนด้วย

จากที่ได้กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า กลยุทธ์การจัดการด้านการท่องเที่ยวแบบ ยั่งยืน หมายถึงการท่องเที่ยวที่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและประชาชน ภายใต้ขีด ความสามารถของธรรมชาติที่จะรองรับได้ และตระหนักถึงการมีส่วนร่วมของประชาชน ชุมชน ขนบธรรมเนียมประเพณีที่มีต่อกระบวนการท่องเที่ยว อีกทั้งประชาชนต้องได้รับผลประโยชน์ที่ เกิดจากการท่องเที่ยวอย่างเสมอภาคกันรวมถึงมีการจัดการทรัพยากรเพื่อตอบสนองความต้องการ ของประชาชนทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม ในขณะที่ยังสามารถรักษาเอกลักษณ์ทาง วัฒนธรรมและระบบนิเวศไว้ได้

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการ

2.2.1 ความหมายของการบริหารจัดการ

จากการศึกษาบททวนแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง พบว่า ได้มีผู้ที่ให้ความหมาย ของการบริหารจัดการไว้ ดังนี้

สมพงศ์ เกษมสิน (2514) กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง การใช้ศาสตร์และศิลป์ ในการนำเอาทรัพยากรมาบริหาร (Administrative Resource) เช่น คน เงิน วัสดุสิ่งของ และการ จัดการ มาประกอบการตามกระบวนการบริหาร (Process of Administration) เช่น POSDCORB Model ให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

ดิน ปรัชญพฤทธิ (2535) กล่าวว่า การบริหารในลักษณะที่เป็นกระบวนการ หมายถึง กระบวนการนำเอาการตัดสินใจและนโยบายไปปฏิบัติ ส่วนการบริหารรัฐกิจหมายถึง กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำเอานโยบายสาธารณะไปปฏิบัติ

ธงชัย สันติวงษ์ (2543) กล่าวว่า “การบริหาร” (Administration) มีรากศัพท์มา จากภาษาละตินคือ “Administatrae” หมายถึง ช่วยเหลือ (Assist) หรืออำนวยการ (Direct) การบริหารมีความสัมพันธ์หรือมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า “Minister” ซึ่งหมายถึง การรับใช้ หรือผู้รับใช้ หรือผู้รับใช้รัฐ คือ รัฐมนตรี สำหรับความหมายดั้งเดิมของคำว่า Administer หมายถึง การติดตามดูแลสิ่งต่าง ๆ ส่วน “การจัดการ” (Management) นิยมใช้ในภาคเอกชนหรือภาคธุรกิจ

ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งเพื่อมุ่งแสวงหากำไร (Profits) หรือกำไรสูงสุด (Maximum Profits) สำหรับผลประโยชน์ที่จะตกแก่สาธารณะถือเป็นวัตถุประสงค์รองหรือเป็นผลพลอยได้

ดังนั้น จากการศึกษาทบทวนถึงที่มาและความหมายของการบริหารจัดการดังกล่าวข้างต้น อาจพบสรุปได้ว่า การบริหาร หมายถึง การจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ให้สามารถดำเนินงานหรือเป็นไปตามนโยบายที่กำหนดไว้ ซึ่งหลักของการบริหารจัดการดังกล่าวได้ครอบคลุมทั้งกระบวนการวางแผน การตัดสินใจ และการปฏิบัติ

2.2.2 กระบวนการบริหารจัดการ

กระบวนการบริหารจัดการเป็นส่วนหนึ่งที่มีความสำคัญที่จะทำให้องค์กรมุ่งสู่ความสำเร็จ ซึ่งมีผู้ที่ทำการศึกษาได้ให้ความเห็นไว้หลากหลายแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการบริหารจัดการ เช่น Gulick and Urwick (1996) ที่กล่าวถึงแนวคิดกระบวนการบริหารโพสดอร์บ (POSDCORB) ประกอบด้วยขั้นตอนการบริหาร 7 ประการ ได้แก่ การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การบริหารงานบุคคล (Staffing) การอำนวยการ (Directing) การประสานงาน (Coordinating) การรายงาน (Reporting) และการงบประมาณ (Budgeting) หรือจากแนวคิดของ Payol (1996) ซึ่งเห็นว่าแนวคิดกระบวนการบริหารประกอบด้วย 5 ประการหรือรวมเรียกว่า พอคค (POCCC) ได้แก่ การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การบังคับการ (Commanding) การประสานงาน (Coordinating) และการควบคุมงาน (Controlling) (วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, 2545) อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันได้มีผู้เชี่ยวชาญทางการบริหารหลายท่านได้พยายามสรุปกระบวนการบริหารว่าทั้งหมด 8 ประการ ได้แก่ (วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, 2545)

(1) การวางแผน (Planning) เป็นหน้าที่แรกในการบริหารงาน เพื่อกำหนดแนวทางการบริหารและดำเนินงานสำหรับอนาคต ซึ่งแผนงานและวัตถุประสงค์จะบอกให้ทราบถึงจุดมุ่งหมายและทิศทางขององค์การ หน่วยงานและผู้ปฏิบัติ

(2) การตัดสินใจ (Decision-making) ผู้บริหารต้องตัดสินใจเลือกกลยุทธ์หรือวิธีการดำเนินงานจากทางเลือกหลาย ๆ วิธี โดยเฉพาะอย่างยิ่งยุคโลกาภิวัตน์ ด้วยแล้ว การตัดสินใจอย่างชาญฉลาดและมีจริยธรรมเป็นสิ่งที่ท้าทายสำหรับผู้บริหารทุกคน

(3) การจัดระเบียบองค์การ (Organization) ผู้บริหารต้องพิจารณาโครงสร้างต่าง ๆ ขององค์การ เช่น สาขาการบังคับบัญชา การแบ่งงาน และการมอบหมายหน้าที่ความรับผิดชอบ ซึ่งถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของหน้าที่ในการบริหารองค์การ ดังนั้น การจัดระเบียบองค์การอย่างระมัดระวังและเหมาะสมจะช่วยประกันให้มีการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ

(4) การบริหารงานบุคคล (Staffing) การบริหารงานบุคคลประกอบด้วยกิจกรรมเกี่ยวกับการสรรหา การฝึกอบรมและการพัฒนาบุคลากร ซึ่งเป็นหน้าที่ที่ผู้บริหารจะต้องรับผิดชอบ

(5) การสื่อสาร (Communication) ผู้บริหารในปัจจุบันต้องรับผิดชอบในการสื่อสารกับผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับความรู้ คำชี้แนะ กฎระเบียบ และข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการบรรลุวัตถุประสงค์ของงานโดยยึดกระบวนการสื่อสารสองทางเป็นหลักปฏิบัติ นอกจากนี้ การสื่อสารระหว่างองค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับหน่วยงานทั้งโดยตรงและโดยอ้อมเป็นสิ่งสำคัญ สำหรับผู้บริหารในสถานการณ์ปัจจุบันและอนาคต

(6) การจูงใจ (Motivating) สิ่งสำคัญสำหรับการบริหารงานในปัจจุบันก็คือการจูงใจบุคคลให้มุ่งมั่นทำงานจนบรรลุวัตถุประสงค์ต่าง ๆ ได้ ด้วยการสนองความต้องการของบุคคล มอบงานที่มีความหมาย ทำทลายความสามารถและให้รางวัลที่มีผลตอบแทนอย่างคุ้มค่า คู่ควรกับผลงาน

(7) การเป็นผู้นำ (Leading) ผู้บริหารต้องเป็นผู้นำที่ดีโดยการทำตัวเป็นตัวอย่างสำหรับการบริหารงานในสถานการณ์ต่าง ๆ โดยเป็นผู้นำที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกล

(8) การควบคุมการทำงาน (Controlling) การกระทำเพื่อการแก้ไขข้อบกพร่องที่เกิดจากการเปรียบเทียบผลงานจริง กับผลงานที่ต้องการหรือคาดหวัง เป็นส่วนหนึ่งของหน้าที่ในการควบคุมของผู้บริหาร

2.2.3 ระดับของการบริหารจัดการ

งานในการบริหารจัดการแบ่งออกเป็น 3 ระดับใหญ่ ๆ คือ การบริหารจัดการระดับต้น การบริหารจัดการระดับกลาง และการบริหารจัดการระดับสูง ดังนั้นผู้บริหารจึงต้องมีความแตกต่างกันไปตามระดับการบริหารจัดการ ดังนี้

(1) ผู้บริหารระดับสูง (Top Manager) คือ ผู้บริหารที่อยู่ในระดับสูงสุดของสายบังคับบัญชา ทำหน้าที่นำองค์กรไปสู่ความสำเร็จ เป็นผู้ที่ต้องรับผิดชอบต่อองค์กรทั้งหมดและเป็นผู้กำหนดวัตถุประสงค์และนโยบายสำคัญ ๆ ให้กับองค์กร ขอบเขตการบริหารจัดการจึงเกี่ยวข้องกับปัจจัยต่าง ๆ ในสภาพแวดล้อมภายนอกและปัจจัยต่าง ๆ ภายในองค์กร

(2) ผู้บริหารระดับกลาง (Middle Manager) คือ ผู้บริหารที่อยู่ระดับรองลงมาจากผู้บริหารระดับสูง เป็นผู้รับเอาเป้าหมาย นโยบายและแผนงานจากผู้บริหารระดับสูงให้นำไปปฏิบัติ ทำหน้าที่ประสานงานโดยพยายามรวบรวมผลสำเร็จของการทำงานภายในหน่วยงานที่ตนรับผิดชอบ ส่งมอบให้กับผู้บริหารระดับที่อยู่สูงถัดขึ้นไป ขณะเดียวกันก็จะคอยร่วมมือช่วยเหลือในการเผชิญและแก้ไขปัญหาที่มาจากภายนอกด้วย ผู้บริหารระดับกลางยังมีหน้าที่รับผิดชอบต่อการทำงานของผู้บริหารที่อยู่ระดับล่างลงมา

(3) ผู้บริหารระดับต้น (First-line Manager or First-line Supervisor) คือ ผู้บริหารระดับล่างสุด รับผิดชอบการปฏิบัติงานของพนักงานปฏิบัติการ เป็นผู้ใกล้ชิดและสั่งการโดยตรง

กับพนักงานปฏิบัติการและมีโอกาสรู้ความเป็นไปของปัญหาที่เกิดขึ้นในจุดปฏิบัติงาน ในบางองค์การอาจจะมีกำหนดตำแหน่งงานของผู้บริหารระดับต้นเป็น Line Manager หัวหน้างาน Supervisor หัวหน้างาน Foreman ผู้นำกลุ่ม (Crew Leader) เป็นต้น

ถึงแม้ว่ากระบวนการในการบริหารจัดการ ซึ่งเป็นหน้าที่ของผู้บริหารทุกระดับจะมีพื้นฐานในปฏิบัติที่เหมือนกัน แต่ก็มีความแตกต่างกันในการใช้ทักษะด้านการบริหารจัดการ (Management Skills) และขอบเขตที่ผู้บริหารแต่ละระดับไปเกี่ยวข้อง ดังนี้

(1) ทักษะด้านความคิด (Conceptual Skill) เป็นความสามารถในการเข้าใจองค์การโดยรวม มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ มีวิสัยทัศน์และคาดการณ์สถานการณ์ต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี พร้อมกับความคิดริเริ่ม โดยสามารถคิดกลยุทธ์วิธีต่าง ๆ หรือพัฒนาสิ่งใหม่ ๆ ที่ดีกว่าออกมาได้เสมอ ๆ

(2) ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ (People Skill) เป็นทักษะที่สร้างความร่วมมือในกลุ่มงาน รู้ถึงจิตใจคน เข้าใจพฤติกรรมมนุษย์ รวมถึงทักษะในด้านการติดต่อสื่อสารและจูงใจคน ซึ่งจะทำให้เกิดการประสานงานกันที่ดีและเกิดการทุ่มเททำงานอุทิศให้กับองค์การ

(3) ทักษะด้านเทคนิค (Technical Skill) เป็นการใช้ความรู้ ความเชี่ยวชาญเฉพาะทางในการปฏิบัติงานเชิงเทคนิค รู้วิธีปฏิบัติงานและสามารถเข้าใจปัญหาด้านเทคนิคต่างๆ เป็นอย่างดี รวมถึงเข้าใจสภาพเงื่อนไขของทรัพยากรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดระบบการทำงานและรู้จักปรับปรุงวิธีการทำงานให้ที่ประสิทธิภาพด้วย

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ

2.3.1 ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ

จากการศึกษาบททวนเอกสาร แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพพบว่า ได้มีผู้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพไว้ ดังนี้

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2546) ได้ให้นิยามของการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Health tourism) ว่าเป็นการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อเยี่ยมชมสถานที่ท่องเที่ยวที่สวยงามในแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรม ตลอดจนการเรียนรู้วิถีชีวิตและพักผ่อนหย่อนใจ โดยแบ่งเวลาส่วนหนึ่งจากการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อทำกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพและกิจกรรมรักษาฟื้นฟูสุขภาพ

วรรณ วลัยวนิช (2546) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพไว้ว่า หมายถึง การท่องเที่ยวที่พักผ่อนไปท่ามกลางธรรมชาติ เรียนรู้วิถีการใช้พลังงานจากธรรมชาติมาบำบัดและเสริมสร้างสุขภาพให้แข็งแรง จิตใจสดชื่นแจ่มใสควบคู่ไปกับการท่องเที่ยวที่เห็น

วัฒนธรรมท้องถิ่น และนำสิ่งที่ได้รับมาปรับปรุงคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น ส่วนใหญ่นิยมเดินทางไปพักผ่อนยังต่างจังหวัด ซึ่งปัจจุบันนิยมกันมากในรูปแบบของศูนย์สุขภาพ โดยแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพมีหลักสำคัญ คือ

(1) สถานที่นั้นควรจะมีสภาพธรรมชาติที่สวยงาม รมรื่น สะอาดปราศจากมลพิษต่าง ๆ

(2) มีสิ่งอำนวยความสะดวก และความปลอดภัย

(3) มีบุคลากรที่มีความรู้ทางด้านสุขภาพ-อนามัย สุขภาพกาย สุขภาพจิต ที่พร้อมจะช่วยให้ความช่วยเหลืออยู่ตลอดเวลา

(4) มีระบบการจัดการด้านการออกกำลังกายและันทนาการที่ถูกต้องและปลอดภัย โดยจัดแบ่งเวลาให้เหมาะสม มีกิจกรรมที่ส่งผลต่อการพัฒนาสุขภาพทางด้านร่างกายและจิตใจ

(5) มีแพทย์และพยาบาลคอยดูแล และพร้อมที่จะปฏิบัติการได้ทันที

(6) นักท่องเที่ยวได้รับประโยชน์ ความรู้ประสบการณ์ด้านต่าง ๆ ความประทับใจพร้อมที่จะกลับไปพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีสืบต่อไป

อารัญ บุญชัย และจินนา ต้นศรวิพุธ (2546) ได้ให้นิยามของการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพว่า หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวเยี่ยมชมสถานที่ สวยสดงดงามในแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรม เพื่อการเรียนรู้วิถีชีวิตและพักผ่อนหย่อนใจ ด้วยการแบ่งเวลาจากการท่องเที่ยวเพื่อทำกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพหรือการบำบัดรักษาฟื้นฟูสุขภาพ โดยทั่วไปการท่องเที่ยวสุขภาพจึงมีการจัดการรายการท่องเที่ยวพักผ่อนท่ามกลางธรรมชาติ เพื่อเรียนรู้วิถีใช้พลังงานจากธรรมชาติมาบำบัดรักษาและส่งเสริมสุขภาพกายและสุขภาพจิตให้สดชื่นผ่อนคลาย เป็นการเพิ่มพูนพลังกำลังให้สมบูรณ์แข็งแรง ปรับสภาพจิตใจและร่างกายให้สมดุล และสามารถนำกลับไปปรับประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้

2.3.2 ประเภทของการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ

ปัทิตตา ต้นติเวชกุล (2546) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Health Tourism) อาจแบ่งออกได้ตามจุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของโปรแกรมกิจกรรมการท่องเที่ยวและความต้องการของนักท่องเที่ยวเป็น 2 ประเภทหลัก ดังนี้

(1) การท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ (Health Promotion Tourism) เป็นการเดินทางไปท่องเที่ยวเยี่ยมชมสถานที่ท่องเที่ยวที่สวยงามในแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้วิถีชีวิตและพักผ่อนหย่อนใจ โดยแบ่งเวลาจากการท่องเที่ยวส่วนหนึ่งมาทำกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพในที่พักรวมหรือนอกที่พักรวมอย่างถูกวิธี ตามหลักวิชาการและมี

คุณภาพมาตรฐานอย่างแท้จริง เช่น การนวด อบ ประคบสมุนไพร การบริการสวนคนบำบัด (Aroma Therapy) และวารีบำบัด (Water Therapy) การอาบน้ำแร่หรือน้ำพุร้อน การฝึกกายบริหาร ทำกายีตัตตอน การฝึกปฏิบัติสมาธิแนวพุทธศาสนา การบริการอาหารและเครื่องดื่มเพื่อสุขภาพ และอื่น ๆ โดยทั่วไปจึงมักนิยมการเดินทางไปท่องเที่ยวในชนบทต่างจังหวัดที่มีแหล่งท่องเที่ยว ธรรมชาติและวัฒนธรรมที่สวยงาม โดยจัดโปรแกรมส่งเสริมสุขภาพที่หลากหลายบรรจุไว้ในโปรแกรมการท่องเที่ยวนั้นด้วย และเลือกพักแรมในสถานที่พักตากอากาศประเภทโรงแรมหรือ รีสอร์ทที่มีศูนย์สุขภาพหรือศูนย์กีฬาให้บริการส่งเสริมสุขภาพที่มีมาตรฐานคุณภาพอย่างแท้จริง เพื่อเข้าร่วมกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพในสถานที่พักแรมนั้น ๆ จัดไว้ให้บริการแก่นักท่องเที่ยว ดังนั้น ในการให้บริการดังกล่าวแก่นักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการและผู้ให้บริการจึงต้องดำเนินการ พัฒนาการจัดโปรแกรมการท่องเที่ยว และกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพที่ถูกต้องตามหลักวิชาการ และได้มาตรฐานคุณภาพที่เหมาะสม การท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพจึงถือเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่ได้รับการนิยมแพร่หลายเป็นอย่างมาก และมีประโยชน์ในการสร้างจิตสำนึกต่อการ ส่งเสริมสุขภาพและพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักท่องเที่ยวรวมทั้งการพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมไป ในตัวอีกด้วย

(2) การท่องเที่ยวเชิงบำบัดรักษาสุขภาพ (Health Healing Tourism) เป็นการ เดินทางไปท่องเที่ยวเยี่ยมชมสถานที่ท่องเที่ยวที่สวยงามในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติและ วัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้วิถีชีวิตและพักผ่อนหย่อนใจ โดยแบ่งเวลาส่วนหนึ่งจากการท่องเที่ยวไป รับบริการบำบัดรักษาสุขภาพการรักษายาบาล และการฟื้นฟูสุขภาพในโรงพยาบาลหรือ สถานพยาบาลที่มีคุณภาพมาตรฐานอย่างแท้จริงเช่นการตรวจร่างกาย การรักษาโรคต่าง ๆ การทำ ฟันและการรักษาสุขภาพฟัน การผ่าตัดเสริมความงาม การผ่าตัดแปลงเพศ และอื่น ๆ เป็นต้น โดยทั่วไปจึงมักมีการจัดโปรแกรมการท่องเที่ยวที่บรรจุโปรแกรมการเข้ารับบริการบำบัดรักษา โรค การรักษาพยาบาล และการฟื้นฟูสุขภาพต่าง ๆ ที่หลากหลาย เช่น การตรวจร่างกาย การรักษา โรคต่าง ๆ การทำฟัน การผ่าตัดเสริมความงาม หรือการผ่าตัดแปลงเพศ ฯลฯ เป็นต้น โดยเลือกใช้ บริการในโรงพยาบาลหรือสถานพยาบาลที่มีคุณภาพมาตรฐานอย่างแท้จริง ดังนั้น ผู้ประกอบการ และผู้ให้บริการต้องดำเนินการพัฒนาบริการจัดโปรแกรมการท่องเที่ยวและกิจกรรมบำบัดรักษา สุขภาพที่ถูกต้องตามหลักวิชาการ และได้มาตรฐานคุณภาพที่เหมาะสม การท่องเที่ยวเชิง บำบัดรักษาสุขภาพจึงเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่มุ่งประโยชน์ต่อการรักษาฟื้นฟูสุขภาพ นักท่องเที่ยวเป็นสำคัญ

2.3.3 รูปแบบของการจัดการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ

ปัทิตตา ตันติเวชกุล (2546) ในประเทศไทยได้มีการจัดรูปแบบกิจกรรมการให้บริการการส่งเสริมสุขภาพที่แตกต่างหลากหลายบรรจุไว้ในโปรแกรมท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ (Health Promotion Tourism) ที่บริษัทนำเที่ยวเสนอขายให้กับนักท่องเที่ยว ได้แก่

(1) การนวดแผนไทย

การนวดแผนไทยถือเป็นวิธีบำบัดรักษาโรคของไทยที่มีมาแต่ดั้งเดิม เริ่มต้นมาจากความพยายามในการบรรเทาอาการปวดเมื่อย ปวดหัว ด้วยการสัมผัสจับต้อง หรือกดบริเวณที่เจ็บเพื่อช่วยเหลือนตนเอง นวดเพื่อช่วยเหลือนตนเองและตั้งสมประสงค์มาเป็นการนวด เริ่มจากการนวดตนเอง นวดเพื่อช่วยเหลือนบุคคลในครอบครัวและกระจายกว้างขวางออกไปในชุมชน นอกจากนี้ในค่ายมวย ซึ่งมักเกิดอุบัติเหตุจากการต่อสู้ เช่น ไล่หลัด เกล็ด ขัดยอก จึงมีการบำบัดขั้นต้นด้วยการกด จับ ดัด ดึง เพื่อให้เข้าที่ ทำให้เรียนรู้สืบทอดกันมาและพัฒนาเป็นท่าต่าง ๆ สรุปรูปทเรียนเป็นศาสตร์และศิลปะที่ใช้ในการบำบัดรักษาโรคมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งประโยชน์ของการนวดแผนไทย คือ ช่วยทำให้ระบบหมุนเวียนของโลหิตดีสุขภาพแข็งแรง ช่วยทำให้การเคลื่อนไหวของสรีระคล่องแคล่วอย่างธรรมชาติ สามารถบรรเทาโรคและอาการปวดต่าง ๆ ของข้อต่อและกล้ามเนื้อ และยังเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีและถ่ายทอดความเอื้ออาทรต่อผู้ถูกนวด

(2) การนวดเท้า

การนวดเท้ามีหลักการพื้นฐาน คือ อวัยวะทั้งหมดของร่างกายจะมีการแสดงออกที่สัมพันธ์กับบริเวณเท้าทั้งหมด โดยอวัยวะส่วนใหญ่จะสัมพันธ์กับบริเวณส้นเท้า แล้วกระจายไปสู่ปลายเท้า การนวดเท้าแบบไทยจึงมีวิธีการนวดและการกดจุดบนเท้า ซึ่งจะไม่มีผลที่อวัยวะอื่น ๆ ที่อยู่ไกลได้ โดยยังไม่สามารถอธิบายถึงประสาทที่เกี่ยวข้องกันโดยตรงแบบแพทย์แผนปัจจุบันได้ การนวดเท้าแบบไทยเป็นการนวดโดยรวมเพื่อกระตุ้นเส้นสายให้ลมเดินสะดวก โดยเริ่มจากฝ่าเท้า หลังเท้า แล้วไปที่ขา ซึ่งประโยชน์ของการนวดเท้าเพื่อสุขภาพ คือ ช่วยส่งเสริมสุขภาพโดยกระตุ้นการไหลเวียนของโลหิต น้ำเหลือง และกระตุ้นการทำงานของระบบต่าง ๆ ในร่างกายให้ทำงานสมดุลดี ช่วยป้องกันโรคบางอย่าง เช่น ท้องผูก หืด ปวดหัว โรคไต โรคเครียด ไมเกรน เป็นต้น และส่งผลดีทางด้านสุขภาพจิต รู้สึกสบายลดความตึงเครียด และสร้างความสัมพันธ์อันดีในครอบครัว

(3) การอบและประคบสมุนไพร หมายถึง กระบวนการและวิธีการในการส่งเสริมสุขภาพและการบำบัดรักษาร่างกาย จิตใจ และอารมณ์ ด้วยกรรมวิธีอบไอน้ำผสมกลิ่นหอมจากพืชสมุนไพร หรือกรรมวิธีประคบร้อนจากพืชสมุนไพร ตามหลักทฤษฎีการแพทย์แผนไทยโบราณ ซึ่งประกอบด้วย

(3.1) การอบสมุนไพร เป็นการอบตัวด้วยไอน้ำที่ได้จากการต้มสมุนไพร เป็นวิธีบำบัดรักษาอย่างหนึ่ง ซึ่งเริ่มต้นจากประสบการณ์การนั่งกระโจมในหญิงหลังคลอด โดยใช้ ผ้าทำเป็นกระโจมหรือนั่งในสุม ไก่ที่ปิดคลุมมิดชิด และมีหม้อต้มสมุนไพรซึ่งเดือดทำให้สามารถ อบและสูดดมไอน้ำสมุนไพรและผิวหนังได้สัมผัสไอน้ำด้วยกัน ช่วยให้การไหลเวียนของโลหิตดีขึ้นทำให้ร่างกายสดชื่น ผิวพรรณเปล่งปลั่งมีน้ำมีนวล ต่อมาจึงเป็นที่นิยมในประชาชนทั่วไป จึงได้มีการจัดทำเป็นห้องอบตัวด้วยไอน้ำสมุนไพร 2 แบบคือ การอบแห้งหรือที่เรียกว่า “เซาว์น่า” (Sauna) โดยใช้ความร้อนจากถ่านหินบนเตาและการอบเปียก โดยใช้หม้อต้มสมุนไพรที่มีท่อส่งไอน้ำเข้าไปภายในห้องอบ

(3.2) การประคบสมุนไพร เป็นวิธีบำบัดรักษาของแพทย์แผนไทย อีกวิธีหนึ่งโดยการนำสมุนไพรสดที่มีตัวยาลำคัญเช่น หัวไพล ขมิ้นอ้อย ตะไคร้ ผิวมะกรูด ฯลฯ ห่อใส่ผ้ารวมกันโดยใช้วิธีนี้ให้ร้อนเพื่อให้เกิดน้ำมันหอมระเหยเป็นสารในการออกฤทธิ์ ซึ่งเมื่อผสมผสานกับความร้อนด้วยตัวยาดามสรรพคุณของสมุนไพรจะซึมผ่านผิวหนังด้วยการประคบสัมผัสไปตามบริเวณที่ต้องการ ส่วนใหญ่จะนิยมทำกันในหญิงหลังคลอดและผู้ที่ต้องการให้ร่างกายสดชื่น ผิวพรรณเปล่งปลั่งมีน้ำมีนวล

(4) สุวณธบำบัด (Aroma Therapy) หมายถึงกระบวนการและวิธีการในการส่งเสริมสุขภาพและการบำบัดรักษาร่างกาย จิตใจ และอารมณ์ ด้วยกลิ่นหอม ซึ่งส่วนใหญ่ได้จาก น้ำมันหอมระเหย (Essential Oil หรือ Volatile Oil) ที่สกัดได้จากส่วนต่าง ๆ ของพืชสมุนไพร เช่น ดอก ใบ ราก ผล เปลือกไม้ ยางไม้ รวมถึงสารในพืชบางชนิด เช่น Coumarin และกลิ่นหอมที่ได้มาจากสัตว์ เช่น ปลาฉลาม (อำพันทองหรือ Ambergris เป็นสารหอมที่ได้จากฉลามปลาฉลาม) ชะมด (ชะมดเข็ด หรือ Civet เป็นสารหอมที่ได้จากสิ่งขับถ่ายจากกระเปาะของต่อมคู่ใกล้กับอวัยวะสืบพันธุ์ของตัวชะมด) บีเวอร์ กวาง เป็นต้น โดยวิธีการใช้น้ำมันหอมระเหยที่นิยมใช้ในสุวณธบำบัดอยู่ 3 วิธีดังนี้

(4.1) การสูดดมโดยตรง เป็นวิธีที่ง่ายและสะดวก โดยสูดดมกลิ่นหอมจากน้ำมันหอมระเหยที่หยดบนผ้าลินินหรือกระดาษทิชชู หรือสูดดมไอรระเหยจากน้ำมันระเหยที่หยดลงในเตาต้มน้ำร้อน 5-10 หยด ไอน้ำจะพากลิ่นน้ำมันหอมระเหยกระจายออกไปทั่วบริเวณสร้างบรรยากาศให้มีกลิ่นหอมและบำบัดอาการต่าง ๆ แล้วแต่ชนิดของน้ำมันหอมระเหย

(4.2) การผสมน้ำ โดยการเติมน้ำมันหอมระเหยลงในอ่างอาบน้ำ เป็นวิธีการที่ดีในการผ่อนคลายอารมณ์และจิตใจ กลิ่นหอมของน้ำมันหอมระเหยจะผ่านเข้าสู่ร่างกายได้ 2 ทางคือ การสูดดมกลิ่นที่ระเหยขึ้นมาจากน้ำและการแทรกซึมเข้าทางผิวหนัง น้ำในอ่าง

อาบน้ำไม่ควรร้อนเกินไป และปริมาณน้ำมันหอมระเหยไม่ควรเกิน 6 หยด ถ้าในเด็กควรลดปริมาณน้ำมันหอมระเหยลงสักครึ่งหนึ่ง โดยต้องผสมให้เข้ากับน้ำที่เตรียมไว้แล้ว

(4.3) การใช้กับผิวหนังโดยตรง โดยทาน้ำมันหอมระเหยบนผิวหนังแล้วนวดร่างกายด้วยมือเปล่าแบบถูไปมาด้วยน้ำหนักที่สม่ำเสมอ จะช่วยคลายเครียดและลดความปวดเมื่อยได้ดี แต่ไม่ควรเอาน้ำมันหอมระเหยชนิดเข้มข้นมานวด ควรจะให้น้ำมันหอมระเหยเจือจางเสียก่อนใช้ทาบนผิวหนัง

(5) การบริการอาบน้ำแร่ (Spa) แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่ได้รับการส่งเสริมและพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่ได้รับความนิยมแพร่หลาย คือแหล่งน้ำแร่ (Mineral Water) ที่พบในรูปของน้ำพุร้อนหรือน้ำร้อน เนื่องจากเชื่อกันว่า น้ำแร่ชนิดต่าง ๆ มีคุณค่าทางการบำบัดรักษาและส่งเสริมสุขภาพจากการดื่มหรืออาบ โดยรู้จักไปในนามของ “สปา” (Spa) ในประเทศไทย น้ำแร่ก็เป็นสิ่งที่คนไทยรู้จักคุ้นเคยมานาน ซึ่งมีให้บริการอยู่ในแหล่งบ่อน้ำแร่และบ่อน้ำพุร้อนในหลายจังหวัด เช่น ระนอง เชียงใหม่ เชียงราย อุทัยธานี ยะลา ฯลฯ แต่ยังไม่ได้รับการส่งเสริมและพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและทันสมัยเท่าที่ควรเหมือนอย่างในต่างประเทศ

(6) วารีบำบัด (Water Therapy) หมายถึง กิจกรรมสร้างเสริมและบำบัดรักษาสุขภาพโดยวิธีการสร้างความสมบูรณ์แข็งแรงและเพิ่มสมรรถภาพที่ดีของร่างกายด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่อาศัยน้ำเป็นปัจจัยสำคัญ ประกอบด้วยการออกกำลังกายในน้ำด้วยวิธีการทำกิจกรรมแอโรบิกในน้ำ ซึ่งเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ไฮโดรเทราปี (Hydrotherapy) การออกกำลังกายแอโรบิกในน้ำสามารถช่วยสร้างเสริมและบำบัดรักษาสุขภาพได้ เพราะน้ำมีแรงพยุงตัวที่ช่วยลดในส่วนต่าง ๆ ของร่างกายได้ดี และช่วยเสริมสร้างกล้ามเนื้อได้เร็วขึ้น สำหรับผู้สูงอายุที่มีอาการปวดหลัง หรือปวดข้อสามารถใช้วิธีไฮโดรแอโรบิก (Hydro-aerobics) โดยการออกกำลังกายในสระน้ำที่มีระดับน้ำสูงเพียงพอแค่หัวอกและเป็นพื้นสระน้ำแบบระนาบเดียวกันทั้งหมด นอกจากนี้ยังมีวิธีการวารีบำบัดแบบง่าย ๆ คือ การอาบน้ำร้อนน้ำเย็นสลับกัน โดยเริ่มต้นอาบน้ำร้อนก่อนประมาณ 3-5 นาที แล้วสลับการอาบด้วยน้ำเย็น ซึ่งจะมีผลทำให้ร่างกายเกิดความกระปรี้กระเปร่าขึ้น แต่ถ้าก่อนนอนอยากให้ร่างกายรู้สึกสบายและหลับง่ายก็ให้ใช้วิธีการอาบน้ำอุ่น เพื่อให้ระบบต่าง ๆ ของร่างกายทำงานช้าลง ประโยชน์ของวารีบำบัดด้วยวิธีนี้จะช่วยสร้างภูมิคุ้มกันต้านต่อโรคต่าง ๆ ช่วยปรับฮอร์โมนและช่วยผ่อนคลายของระบบประสาทที่มีอาการตึงเครียดได้

(7) การฝึกกายบริหารท่าฤๅษีดัดตน เป็นการออกกำลังกายโดยฝึกกายบริหารนับเป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่การสร้างเสริมสุขภาพที่ดี ซึ่งมีวิธีการทำให้ร่างกายเกิดการเคลื่อนไหวที่เหมาะสม เพื่อให้เกิดการใช้พลังงานขับเหงื่อออกมา โดยให้มีความสัมพันธ์กับส่วน

ต่าง ๆ ของร่างกาย ไม่ว่าจะเป็นกระดูกข้อต่อกล้ามเนื้อ และอวัยวะภายในต่าง ๆ ของร่างกายมนุษย์ การตัดสินใจอาศัยความสัมพันธ์ระหว่างท่าทางการเคลื่อนไหวกับการหายใจเป็นหลักฐานสำคัญ จึงต้องมีการนั่งสมาธิร่วมด้วย จะช่วยทำให้จิตใจสบายคลายเครียด หมอไทยโบราณจึงเชื่อมโยง ประสพการณ์ของท่านี้อาจารย์ตัดสินใจที่บอกเล่าสืบต่อกันมาและค้นคว้าเพิ่มเติมให้เป็นท่ากายบริหาร แบบไทย และสรุปท่าทางการตัดสินใจให้มีความสุภาพและสามารถปฏิบัติได้โดยคน ทั่ว ๆ ไป ไม่ ผาดโผนหรือฝืนร่างกายจนเกินไป

(8) การฝึกสมาธิแนวพุทธศาสนา (Buddhist Meditation)

การฝึกปฏิบัติแนวสมาธิพุทธศาสนาเพื่อสร้างความสงบเยือกเย็นของ จิตใจท่ามกลางสภาพธรรมชาติที่ร่มรื่นงดงาม หรือนั่งวิปัสสนาบำเพ็ญภาวนาขึ้นสูงในสถานที่ที่ จัดเตรียมไว้ในวัดป่าธรรมชาติ โดยมีการให้คำปรึกษาแนะนำวิธีปฏิบัติสมาธิอย่างถูกต้องและเป็น ประโยชน์ต่อการคลายเครียดในชีวิตประจำวัน รวมทั้งศึกษาเรียนรู้ปรัชญาชีวิตและจิตวิญญาณ ตะวันออกช่วยให้เกิดความมั่นคงทางอารมณ์ และมีภูมิคุ้มกันโรคทางจิต นอกจากนี้ยังช่วยเสริม สุขภาพกายและใช้แก้ไขโรคได้ ร่างกายกับจิตใจอาศัยกันและมีอิทธิพลต่อกัน ผู้มีจิตใจผ่องใส เบิกบานย่อมช่วยให้กายเอิบอิ่มผิวพรรณผ่องใส สุขภาพกายดี เป็นภูมิคุ้มกันโรคไปในตัว

(9) การบริการอาหารและเครื่องดื่มสมุนไพรเพื่อสุขภาพ

อาหารและเครื่องดื่มสมุนไพร หมายถึง การนำสมุนไพรมาปรุงเป็น อาหารและเครื่องดื่มที่ให้ประโยชน์แก่ร่างกายและจิตใจในการดำรงชีวิตของมนุษย์ เนื่องจาก พืชสมุนไพรมีสารอาหารที่จำเป็นและมีประโยชน์ต่อการเจริญเติบโตของร่างกายอยู่ครบถ้วน ได้แก่คาร์โบไฮเดรต ไขมัน โปรตีน เกลือแร่ กรดอินทรีย์ วิตามิน และน้ำย่อย เป็นต้น ในทัศนะ ของแพทย์แผนไทย การกินอาหารตามธาตุเป็นประโยชน์ต่อร่างกายมนุษย์ที่ประกอบด้วยธาตุ 4 คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ ธาตุทั้ง 4 นี้ต้องมีความสมดุลกัน ซึ่งจะทำให้สุขภาพเป็นปกติ ไม่เจ็บป่วยอาหาร ที่มนุษย์รับประทานเป็นปัจจัยหลักอย่างหนึ่งที่จะบำรุงธาตุให้สมดุล โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาหารที่มี พืชสมุนไพรเป็นส่วนประกอบจะมีสรรพคุณในการปรับธาตุที่หย่อนหรือกำเริบให้กลับคืนสู่ สภาวะปกติ

(10) การบริการผลิตภัณฑ์สมุนไพรเพื่อสุขภาพและความงาม

การนำสารสกัดจากสารธรรมชาติและสมุนไพรมาใช้ในการผลิตเครื่องสำอางเพื่อลดอันตรายและการแพ้สารสังเคราะห์ ซึ่งปัจจุบันนี้มีแนวโน้มได้รับความนิยมสูงขึ้น อย่างรวดเร็วและสามารถนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ในการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิง ส่งเสริมสุขภาพในสถานบริการที่พักแรมได้เป็นอย่างดี

2.4 ทฤษฎีต้นทุนที่เกี่ยวข้อง

นราทิพย์ ชุตินวงศ์ (2547) ได้ให้ความหมายของต้นทุนในทางเศรษฐศาสตร์คือ การวิเคราะห์ต้นทุนในทางเศรษฐศาสตร์จะมีความแตกต่างจากการคิดต้นทุนในทางบัญชี หรือต้นทุนทั่วไป กล่าวคือ ต้นทุนทางบัญชีนี้นั้นจะสามารถวัดค่าใช้จ่ายที่เสียไปเป็นตัวเงินเพียงอย่างเดียวหรือเรียกได้ว่า เป็นต้นทุนที่เห็นแจ้งชัด (Explicit Cost) แต่สำหรับต้นทุนทางเศรษฐศาสตร์ (Economic Cost) นั้นจะรวมไปถึงค่าใช้จ่ายที่เสียไปทั้งที่สามารถวัดเป็นตัวเงินได้ และวัดเป็นตัวเงินไม่ได้ นั่นก็คือต้นทุนที่เห็นแจ้งชัด (Explicit Cost) และต้นทุนไม่แจ้งชัด (Implicit Cost) ในทางเศรษฐศาสตร์นั้นจะเรียกต้นทุนที่มองไม่เห็นอีกอย่างหนึ่งว่า “ต้นทุนค่าเสียโอกาส” (Opportunity Cost) และเป็นต้นทุนอีกตัวหนึ่ง ที่ต้องมีการประเมิน ดังนั้นจะเห็นได้ว่าต้นทุนทางเศรษฐศาสตร์ประกอบด้วยต้นทุนแจ้งชัดกับ ต้นทุนไม่แจ้งชัดรวมกัน ต้นทุนทางบัญชีจะมีค่าน้อยกว่าต้นทุนทางเศรษฐศาสตร์และมีผลต่อไปให้ ค่าไรทางบัญชีมีค่าสูงกว่าค่าไรทางเศรษฐศาสตร์

2.4.1 การจำแนกต้นทุนที่ใช้ในการวิจัย

จำแนกตามส่วนประกอบของผลิตภัณฑ์หรือทรัพยากรที่ใช้ในการผลิต การจำแนกต้นทุนโดยวิธีนี้ เป็นการจำแนกตามส่วนประกอบที่เกี่ยวข้องกับการผลิตสินค้า ประกอบด้วย วัตถุดิบ แรงงาน และค่าใช้จ่ายการผลิต

(1) ต้นทุนจากวัตถุดิบ วัตถุดิบ (raw material) หมายถึง สิ่งก็นำมาใช้ในการผลิต และกลายเป็นส่วนหนึ่งของสินค้า เนื่องจากวัตถุดิบเป็นส่วนหนึ่งของการผลิตและการลงทุน ดังนั้นต้นทุนของ วัตถุดิบจึงสามารถที่จะคำนวณได้ในตัวสินค้าที่ผลิตหรือกรรมวิธีในการผลิต

(2) ต้นทุนจากแรงงาน แรงงาน (labor) หมายถึง เงินที่จ่ายเป็นค่าแรงงานที่จ้างมา หรือทำการผลิตสินค้าหรือทำการแปรรูปวัตถุดิบให้เป็นสินค้าหรือผลผลิต

(3) ต้นทุนจากค่าใช้จ่ายการผลิต ค่าใช้จ่ายการผลิต (manufacturing overhead) หมายถึง ค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับการผลิตนอกเหนือจากวัตถุดิบและค่าแรงทาง ส่วนค่าใช้จ่ายการขายและการบริหารไม่ถือเป็นค่าใช้จ่ายในการผลิต เพราะค่าใช้จ่ายดังกล่าวเป็นค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการ จัดจำหน่ายสินค้าและในการบริหารการดำเนินงานของกิจการ ไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการผลิตสินค้า แต่ประการใด ดังนั้นค่าใช้จ่ายในการผลิตเป็นค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องกับการผลิต เช่น ค่าเช่าพื้นที่ ค่าภาษี ที่ดิน ค่าเสื่อมราคาเครื่องจักรและอุปกรณ์ ค่าซ่อม เป็นต้น

2.4.2 จำแนกตามความสัมพันธ์กับระดับของกิจกรรม หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “การจำแนกต้นทุนตามพฤติกรรม” (cost behavior) การจำแนกต้นทุนโดยวิธีนี้เป็นการจำแนกประเภท โดยพิจารณาถึงการเปลี่ยนแปลงต้นทุนเมื่อระดับกิจกรรมเปลี่ยนไป ได้แก่ ต้นทุนคงที่ และต้นทุนผันแปร

(1) ต้นทุนคงที่ (Fixed Costs) หมายถึง ต้นทุนที่มีจำนวนรวมคงที่ไม่เปลี่ยนแปลงไปตามสัดส่วนระดับของกิจกรรม หรือปริมาณการผลิตไม่ว่าจะผลิตในปริมาณมากหรือน้อยเท่าใดก็ตาม ต้นทุนประเภทนี้จะมีจำนวนคงที่หรือไม่สามารถเปลี่ยนแปลงปริมาณการใช้ได้ภายในระยะเวลาของการผลิต และถ้าไม่ดำเนินการผลิตก็ต้องเสียต้นทุนนี้ ได้แก่ ค่าเช่าที่ดิน ค่าภาษีที่ดิน ค่าเสื่อมราคาอุปกรณ์การเกษตร ค่าเสียโอกาสเงินลงทุนในการซื้ออุปกรณ์การเกษตร และค่าเสียโอกาสการใช้ที่ดินกรณีที่มีที่ดินเป็นของตนเอง

(2) ต้นทุนผันแปร (Variable Costs) หมายถึง ต้นทุนที่มีต้นทุนรวมผันแปรไปตาม สัดส่วนระดับของกิจกรรมหรือการผลิต ต้นทุนผันแปรจึงเป็นค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นจากการใช้ปัจจัยผันแปรในการผลิตถ้าทำการผลิตในปริมาณมาก ต้นทุนผันแปรในการผลิตก็จะมาก ถ้าผลิตในปริมาณน้อยต้นทุนผันแปรในการผลิตก็จะน้อย เมื่อไม่ทำการผลิตก็就不用จ่ายต้นทุนชนิดนี้เลย และปัจจัยผันแปรจะใช้หมดไปในช่วงการผลิตนั้น ๆ ได้แก่ ค่าจ้างแรงงาน ค่าวัสดุอุปกรณ์การเกษตร ตลอดจน ค่าซ่อมแซมอุปกรณ์

2.4.3 ความสัมพันธ์ระหว่างต้นทุนการผลิต

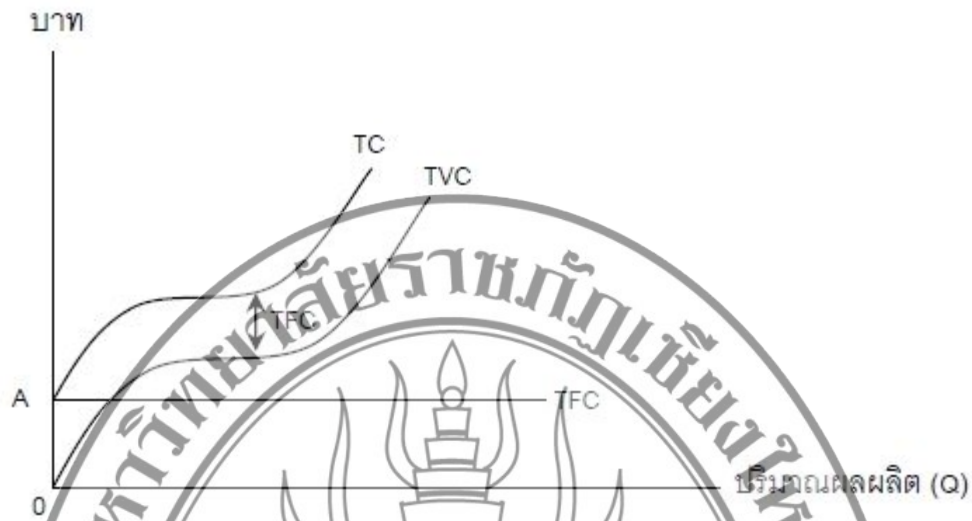
ต้นทุนรวม (Total Cost) หมายถึง ต้นทุนที่ประกอบด้วยต้นทุนคงที่รวม (Total Fixed Cost: TFC) และต้นทุนแปรผันรวม (Total Variable Cost: TVC)

$$TC = TVC + TFC$$

โดยที่ TC = ต้นทุนรวม (Total Costs)

TVC = ต้นทุนผันแปรรวม (Total Variable Costs)

TFC = ต้นทุนคงที่รวม (Total Fixed Costs)

ภาพที่ 2.1 ความสัมพันธ์ระหว่างต้นทุนรวม ต้นทุนผันแปรรวม และต้นทุนคงที่รวม

จากภาพที่ 2.1 เส้นต้นทุนคงที่รวม (TFC) จะขนานกับแกนแนวนอน แสดงให้เห็นว่าต้นทุนคงที่จะไม่ขึ้นอยู่กับปริมาณการผลิต หรือไม่เปลี่ยนแปลงตามปริมาณผลผลิต ถ้าไม่มีการผลิตเลยก็ต้องเสียต้นทุนคงที่เท่ากับ A บาท ส่วนต้นทุนผันแปรรวม (TVC) จะเป็นเส้นที่ลากออกจากจุดกำเนิดซึ่งแสดงให้เห็นว่า ถ้าไม่มีการผลิตเลยก็ไม่ต้องเสีย แต่ถ้ามีการผลิตเพิ่มขึ้นก็ต้องเสียต้นทุนชนิดนี้มากขึ้น สำหรับเส้นต้นทุนรวมทั้งหมด (TC) จะมีลักษณะคล้ายกับเส้น TVC โดยระยะห่างระหว่างเส้น TC กับ TVC จะเท่ากับ TFC

รายรับจากการผลิต (Production Revenue) รายรับจากการผลิตคือ รายได้ที่ผู้ผลิตได้รับจากการขายผลผลิตตามราคาตลาด (TR) ซึ่งคำนวณได้จาก ราคาต่อหน่วย (P) คูณด้วยปริมาณ ขาย (Q) ดังสมการ

$$TR = P \times Q$$

2.5 แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการต้นทุน

ธนชัย ผู้พัฒน์ (2553) ได้กล่าวถึงการบริหารจัดการต้นทุนไว้ว่า การประกอบธุรกิจในปัจจุบัน ผู้ประกอบการทุกคนต่างทราบกันเป็นอย่างดีว่าสิ่งแรกที่จะถือกำเนิดขึ้นจากการทำธุรกิจก็คือ ต้นทุน ซึ่งต้นทุนที่เกิดขึ้นนี้ถือเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดอย่างหนึ่งที่จะเป็นตัวชี้วัดและบ่งบอกได้ว่าธุรกิจของผู้ประกอบการจะมีโอกาสการอยู่รอดมากขนาดไหนเมื่อต้องลงไปต่อสู้บนสังเวียนการ

แข่งขันที่แท้จริงบนตลาดธุรกิจ นอกเหนือจากนี้การทราบต้นทุนที่แท้จริงยังจะมีส่วนช่วยให้ผู้ประกอบการสามารถกำหนดรายละเอียดและออกแบบแผนงานทางธุรกิจให้เหมาะสมเข้ากันได้กับรูปแบบการขายสินค้าและการประกอบกิจการ ดังนั้นต้นทุนทางธุรกิจจึงถือเป็นสิ่งสำคัญที่มีอิทธิพลกระทบต่อรูปแบบการดำเนินธุรกิจของผู้ประกอบการโดยตรง ดังนั้นผู้ประกอบการจึงสมควรที่จะต้องให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการต้นทุนให้มากเป็นพิเศษก่อนที่จะคิดริเริ่มลงมือสร้างธุรกิจ โดยทั่วไปต้นทุนทางธุรกิจถูกแบ่งออกมาเป็น 2 ประเภท โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.5.1 ต้นทุนคงที่

ต้นทุนคงที่เป็นต้นทุนที่เป็นพื้นฐานมากที่สุดสำหรับการทำธุรกิจในปัจจุบัน เพราะเป็นต้นทุนที่ผู้ประกอบการจะต้องเสียไม่ว่าจะมีรายรับเข้ามาที่บริษัทหรือไม่ ซึ่งต้นทุนคงที่ได้แก่ เงินเดือนพนักงานประจำ ดอกเบี้ยของเงินที่ไปกู้มาลงทุน ค่าเช่าร้านค้า ค่าเช่าโรงงาน ค่าเช่าสำนักงาน ค่าเช่าเครื่องจักร รวมถึงรายจ่ายในส่วนของการมีเงินได้นิติบุคคลธรรมดาด้วย ซึ่งต้นทุนประเภทนี้ไม่ว่าผู้ประกอบการจะมียอดขายเพิ่มมากขึ้นหรือลดน้อยลงก็จำเป็นที่จะต้องจ่ายอยู่ดีโดยจำนวนเงินที่จ่ายจะไม่ผันแปรไปตามจำนวนยอดขายที่เพิ่มขึ้นหรือลดลง

2.5.2 ต้นทุนผันแปร

ต้นทุนผันแปรเป็นต้นทุนที่ไม่ถูกระบุจำนวนเงินที่ต้องจ่ายแบบเป็นตัวเลขตายตัว โดยจำนวนเงินของต้นทุนแบบผันแปรจะมีมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับผลผลิตที่บริษัทของผู้ประกอบการผลิตได้ เช่น ค่าน้ำมัน ค่าวัตถุดิบที่นำมาใช้เป็นปัจจัยการผลิต รวมถึงปัจจัยการผลิตทางด้านอื่นๆที่จะแปรผันไปตามจำนวนผลผลิตที่บริษัทต้องการ ซึ่งต้นทุนประเภทนี้ค่อนข้างที่จะสร้างความวุ่นวายให้กับผู้ประกอบการเพราะไม่สามารถกำหนดชี้ชัดลงไปอย่างตายตัวได้ว่าธุรกิจต้องจ่ายเงินในส่วนนี้เป็นจำนวนเท่าไร เพราะตัวเลขมักจะวิ่งอยู่ตลอดเวลาอันเป็นผลมาจากสินค้าที่เป็นปัจจัยการผลิตในท้องตลาดมีการปรับตัว ดังนั้นผู้ประกอบการจึงต้องหมั่นเช็คราคากลางอยู่ตลอดเวลาเพื่อรักษาผลประโยชน์ในการทำธุรกิจของตัวเอง อย่างไรก็ตาม การบริหารจัดการต้นทุนทางธุรกิจที่ผู้ประกอบการต้องคำนึงถึงและยึดเอาไปปฏิบัติประกอบด้วย การคำนวณหารายละเอียดของต้นทุนทั้งหมด พยายามในการลดต้นทุน ค้นหาทางเลือกพิเศษเพื่อลดต้นทุน และคำนวณต้นทุนสุทธิ โดยมีรายละเอียดดังนี้

(1) การคำนวณหารายละเอียดของต้นทุนทั้งหมด

สิ่งแรกที่ผู้ประกอบการต้องรับดำเนินการเกี่ยวกับการจัดการต้นทุนคือการคำนวณหารายละเอียดต้นทุนทั้งหมด โดยเริ่มจากการรวบรวมจัดทำรายละเอียดข้อมูลในส่วนต่าง ๆ ที่เป็นต้นทุนและจำเป็นต้องใช้สำหรับการประกอบธุรกิจของผู้ประกอบการ ไม่ว่าจะเป็น

ต้นทุนคงที่หรือต้นทุนผันแปร เช่น ค่าจ้างพนักงาน ค่าเช่าพื้นที่ขายสินค้า ค่าวัตถุดิบ ค่าเช่าสำนักงานค่าไฟฟ้าและน้ำประปา ฯลฯ และเมื่อได้รายละเอียดจำนวนเงินค่าใช้จ่ายของต้นทุนประเภทต่าง ๆ ที่ถูกผลิตออกมาเป็นรายชื่อพร้อมทั้งจำนวนเงินแล้วให้นำจำนวนเงินในรายละเอียดข้อต่าง ๆ มาบวกรวมกันทั้งหมด ได้จำนวนเงินรวมกันเท่าไรให้ถือเป็นยอดต้นทุนสุทธิเบื้องต้นเพื่อบำเนินการในขั้นตอนถัดไป

(2) พยายามในการลดต้นทุน

หลังจากได้จำนวนเงินต้นทุนสุทธิตามขั้นตอนที่ 1 แล้ว ในขั้นตอนนี้เป็นส่วนของการพยายามลดต้นทุนโดยให้ผู้ประกอบการดูที่ลิสต์รายชื่อแล้วพยายามตัดทอนลดในสิ่งที่ไม่จำเป็นออกไปจากผังรายการ เช่น หากผู้ประกอบการเพิ่งจะเริ่มการทำธุรกิจและมีรูปแบบที่ 'ไม่ได้ใหญ่โตมากนัก' การเช่าออฟฟิศที่มีราคาแพงอาจจะไม่ใช่ตัวเลือกที่ถูกต่อนัก และมองเห็นแล้วว่าอาจจะใช้พื้นที่ภายในบ้านประยุกต์ดัดแปลงให้เป็นสำนักงานได้ก็ให้ตัดในส่วน of ค่าเช่าสำนักงานทิ้งไป หรือในส่วนของงบจ้างงาน ถ้าผู้ประกอบการเล็งเห็นว่าตำแหน่งงานหน้าที่ดังกล่าวไม่ได้มีหน้าที่มากเกินไปจนต้องจ้างพนักงานเป็นจำนวนมาก ก็อาจพิจารณาลดจำนวนพนักงานลงเพื่อเป็นการควบคุมค่าใช้จ่ายก็สามารถทำได้ ซึ่งขั้นตอนนี้จะเป็นการช่วยลดต้นทุนอันเกิดจากความต้องการที่เกินพอดีของผู้ประกอบการได้เป็นจำนวนมากด้วย

(3) ค้นหาทางเลือกพิเศษเพื่อลดต้นทุน

หลังจากที่ได้ทำการลดต้นทุนในส่วนที่ไม่มีความจำเป็นออกไปก่อนหน้านี้แล้ว ก็จะเหลือแต่ในส่วน of ต้นทุนที่มีความจำเป็นต่อธุรกิจแทบทั้งหมด โดยในส่วนนี้ผู้ประกอบการคงไม่สามารถที่จะตัดทอนลดต้นทุนในบางส่วนได้อีกแล้ว เพราะจะกระทบและส่งผลอย่างร้ายแรงต่อประสิทธิภาพโดยทันที ซึ่งด้วยความที่ไม่สามารถตัดตัวเลือกออกได้อีกแต่ในขณะเดียวกันก็ต้องลดต้นทุนไปด้วยในตัวเองออกที่ดีที่สุดสำหรับปัญหานี้คือการแสวงหาทางเลือกพิเศษเพื่อลดต้นทุน โดยให้ผู้ประกอบการติดต่อขอรับเงื่อนไขที่ดีที่สุดสำหรับธุรกิจของเราจากผู้ที่เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตทั้งในส่วน of วัตถุดิบและพื้นที่ เช่น ยื่นข้อเสนอขอส่วนลดในส่วน of ราคาขายส่งจากทางซัพพลายเออร์ โดยให้ข้อเสนอว่าจะซื้อสินค้าปัจจัยการผลิตเพิ่มขึ้น หากลดราคาขายส่งต่อหน่วยลง หรือ ถ้าเป็นการเช่าพื้นที่อาคารเพื่อทำสำนักงานหรือขายสินค้าให้ยื่นข้อเสนอขอส่วนลดในเรื่อง of ราคาที่ถูกต่ำกว่าเดิมด้วยข้อแลกเปลี่ยนที่ผู้ประกอบการอาจจะชำระค่าเช่าล่วงหน้าถึง 1 ปีเต็ม เป็นต้น ซึ่งการแสวงหาทางเลือกพิเศษจะช่วยทำให้ผู้ประกอบการสามารถคงประสิทธิภาพเดิมเอาไว้ได้ในขณะที่ต้นทุนลดต่ำลงซึ่งจะทำให้ได้ผลกำไรเพิ่มมากขึ้นในที่สุด

(4) คำนวณต้นทุนสุทธิ

หลังจากที่ลดต้นทุนด้วยการตัดทอนส่วนที่ไม่จำเป็นออกไปและใช้ช่องทางเลือกพิเศษเพื่อลดต้นทุนแล้ว ผู้ประกอบการจะได้ต้นทุนที่ถือว่าต่ำที่สุดออกมา เรียกว่า ต้นทุนสุทธิ โดยผู้ประกอบการต้องนำเอาต้นทุนสุทธิที่ได้นำมาใช้คำนวณเพื่อหาจุดคุ้มทุนและผลกำไรที่จะได้รับเพื่อใช้เป็นต้นแบบในการออกแบบสร้างแผนทางธุรกิจที่เหมาะสมต่อไป ซึ่งการคำนวณต้นทุนที่ได้จะเป็นตัวเบี่ยงเบนที่ทำให้ผู้ประกอบการสามารถรู้ได้ว่าต้องสร้างแผนการตลาดที่เหมาะสมอย่างไรจึงจะทำให้ธุรกิจประสบความสำเร็จในอนาคตซึ่งในที่นี้หมายถึงการตั้งราคาขายด้วย

การลดต้นทุนไม่ใช่การลดคุณภาพสินค้าหรือบริการ ถึงแม้หัวใจสำคัญของการบริหารต้นทุนคือการตัดส่วนที่ไม่สำคัญทิ้งออกไป แต่ก็มีสิ่งหนึ่งที่ผู้ประกอบการทุกคนพึงจะต้องระวัง คือ การตัดทอนที่ว่ามันต้องไม่เป็นการไปลดประสิทธิภาพของตัวสินค้าและบริการลงโดยเด็ดขาด จึงจะเป็นแนวทางการบริหารต้นทุนที่ถูกต้องที่สุด ซึ่งในอดีตผู้ประกอบการหลายรายมักมองข้ามในส่วนนี้ไปโดยยอมรับที่จะลดประสิทธิภาพของสินค้าตนเองลงพร้อมกับราคาต้นทุนตามไปด้วย ซึ่งเป็นการความเข้าใจที่ผิดและผู้บริโภคไม่สามารถยอมรับได้เลยไม่ว่าจะด้วยเหตุผลอะไรก็ตามแต่ เพราะพวกเขาคิดว่าตนเองเหมือนถูกหักหลังจ่ายเงินเท่าเดิมแต่กลับได้คุณภาพของสินค้าที่ลดลงจากปกติ ผู้ประกอบการจึงต้องพิจารณาไตร่ตรองในเรื่องนี้ให้มากเป็นพิเศษหากคิดจะลดต้นทุนลงอีกหลังจากที่สินค้าได้ถูกวางจำหน่ายไปแล้ว

2.6 แนวคิดเกี่ยวกับผลตอบแทน

2.6.1 ผลประโยชน์ หรือผลตอบแทน (Benefits) ของการลงทุน หมายถึง มูลค่าของ สินค้าหรือบริการที่ผลิตได้จากการลงทุน ประกอบด้วย ผลตอบแทนทางตรง ผลตอบแทนทางอ้อม และผลตอบแทนที่ไม่มีตัวตน

(1) ผลตอบแทนทางตรง (Direct Benefits) คือ ผลผลิตสุทธิของการลงทุนซึ่งหมายถึง มูลค่าของสินค้าและบริการที่ผลิตได้โดยตรงจากการลงทุน นอกจากนี้ยังหมายถึงการประหยัด และการลดค่าใช้จ่าย จากที่เคยมีอยู่เดิม

(2) ผลตอบแทนทางอ้อม (Indirect Benefits) คือ ผลประโยชน์ตอบแทนอื่น ๆ ที่นอกเหนือจากผลประโยชน์ตอบแทนทางตรง นอกจากนี้ยังรวมถึงผลประโยชน์ตอบแทนด้านสังคม และสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ เช่น โครงการนั้นอาจกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สวยงาม ก่อให้เกิดการขยายตัว ของการท่องเที่ยวในพื้นที่ที่โครงการตั้งอยู่เป็นต้น

(3) ผลตอบแทนที่ไม่มีตัวตน (Intangible Benefits) คือ ผลตอบแทนที่ไม่สามารถประเมินมูลค่าเป็นตัวเงินได้ เช่น การลงทุนนั้นอาจมีส่วนช่วยยกระดับคุณภาพชีวิต และการกระจายรายได้ ให้มีความยุติธรรมมากขึ้น เป็นต้น

2.6.2 ค่าเสียโอกาสของทุน (Opportunity Cost of Capital) คือ ถ้ามีการกำหนดให้ตลาดทุน (Capital Market) ที่มีอยู่สามารถนำเงินตรา หรือทรัพยากรไปลงทุนเพื่อสร้างเงินตรา ให้มีจำนวนมากขึ้นในอนาคตแล้ว สามารถกล่าวได้ว่า ค่าเสียโอกาสของการออมได้เกิดขึ้นแล้ว ทางเลือกต่อการบริโภคในปัจจุบันคือ การใช้เงินทุนหรือทรัพยากร ไปในทางที่ก่อให้เกิดรายได้ ในอนาคต ซึ่งอย่างน้อยต้องมีมูลค่าเท่ากับเงินตราในปัจจุบันที่เกิดจากการลงทุนในรูปแบบอื่น

2.7 แนวคิดเกี่ยวกับงบการเงินและกำไรขาดทุน

2.7.1 งบการเงิน (Financial Statement) เป็นรายงานที่จัดทำขึ้นเพื่อให้ข้อมูลเกี่ยวกับฐานะการเงิน และผลการดำเนินงานของกิจการ งบการเงินที่สำคัญที่ควรจัดทำ ได้แก่ งบดุล และงบกำไรขาดทุน

(I) งบดุล (Balance Sheet) หมายถึง รายงานทางการเงินที่แสดงฐานะการเงินของกิจการอันประกอบด้วย สินทรัพย์ หนี้สิน และส่วนของผู้ถือหุ้น ณ วันใดวันหนึ่ง โดยทั่วไปจะแสดง ณ วันสิ้นงวดบัญชี

(1.1) สินทรัพย์ (Assets) หมายถึง สิ่งที่มีค่าสามารถวัดมูลค่าเป็นเงินตราได้ ซึ่งกิจการเป็นเจ้าของและมีไว้เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อกิจการ สินทรัพย์อาจมีตัวตน หรือไม่มีตัวตนก็ได้ อาจอยู่ในรูปสิ่งทangible หรือสิ่ง intangible สิทธิเรียกร้องให้ชำระหนี้หรือค่าใช้จ่ายที่ได้จ่ายไปแล้วล่วงหน้า โดยปกติการจัดเรียงรายการสินทรัพย์ในงบดุลจะเริ่มจากสินทรัพย์ที่มีสภาพคล่องสูง เช่น เงินสด ตัวเงินรับ ลูกหนี้การค้า สินค้าคงเหลือ วัสดุสิ้นเปลือง สินค้าที่มีสภาพคล่องต่ำ ได้แก่ ที่ดิน อาคาร และอุปกรณ์ และสิ้นสุดด้วยทรัพย์สินอื่น ๆ หรือสินทรัพย์ที่ไม่มีตัวตน เช่น ค่าใช้จ่ายในการจัดตั้งกิจการ สิทธิบัตร และค่านิยม

(2) หนี้สิน (Liabilities) หมายถึง สิทธิเรียกร้องที่บุคคลภายนอกมีต่อกิจการอันเกิดจากการค้า การกู้ยืมหรืออื่น ๆ ทำให้กิจการมีภาระผูกพันต้องชำระเป็นเงินสด สินค้า หรือบริการ และสินทรัพย์ ตลอดจนสิ่งที่มีค่าอื่นใดภายในกำหนดเวลาที่ตกลงกัน งบดุลแสดงรายการหนี้สิน โดยเรียงลำดับตามระยะเวลาที่ครบกำหนดชำระหนี้ นั่นคือแสดงรายการหนี้สินหมุนเวียนอันเป็นหนี้สินระยะสั้น เช่น เจ้าหนี้การค้า ค่าใช้จ่ายค้างจ่าย แล้วจึงแสดงรายการหนี้สินระยะยาว เช่น หนี้กู้ยืมและเงินกู้ยืมระยะยาว

(3) ส่วนของเจ้าของ (Owner's Equity) หมายถึง ส่วนของเจ้าของกิจการ ที่มีสิทธิ หรือส่วนได้ส่วนเสียเหนือสินทรัพย์ของกิจการภายหลังหักสิทธิเรียกร้องของเจ้าหนี้ หรือ หนี้สินที่มีต่อกิจการหมดแล้ว อันเป็นส่วนของสินทรัพย์ที่เกินกว่าหนี้สิน ส่วนของเจ้าของนี้เกิดจากการลงทุน และรวมถึงส่วนที่เพิ่มขึ้นหรือลดลงของสินทรัพย์สุทธิ อันเนื่องมาจากการดำเนินงานของกิจการ ส่วนของเจ้าของนี้จะเรียกแตกต่างกันไปตามรูปแบบของกิจการ

ความสัมพันธ์ของรายการเหล่านี้ในงบดุลอาจเขียนเป็นสมการบัญชีได้ดังนี้

$$\text{สินทรัพย์} = \text{หนี้สิน} + \text{ส่วนของเจ้าของ}$$

รูปแบบของงบดุลซึ่งสมาชิกหมู่บ้าน หรือธุรกิจชุมชนสามารถจัดทำได้จะอยู่ในลักษณะทำนองเดียวกันกับกิจการเจ้าของคนเดียว หรือห้างหุ้นส่วน ซึ่งแสดงได้ดังนี้

ชุมชนหมู่บ้าน.....
งบดุล
ณ วันที่.....

(หน่วย :)

สินทรัพย์		หนี้สินและส่วนของเจ้าของ	
สินทรัพย์หมุนเวียน	XX	หนี้สินหมุนเวียน	XX
สินทรัพย์ถาวร	XX	หนี้สินระยะยาว	XX
สินทรัพย์ไม่มีตัวตน	XX	ส่วนของเจ้าของ	XX
สินทรัพย์อื่น ๆ	XX	ทุน-นาย.....	XX
รวมสินทรัพย์	XX	รวมหนี้สินและส่วนของเจ้าของ	XX

จากตัวอย่างการจัดหมวดหมู่รายการในงบดุล สามารถอธิบายลักษณะของแต่ละรายการ ได้ดังนี้

1) สินทรัพย์ ประกอบด้วย

1.1) สินทรัพย์หมุนเวียน (Current Assets) หมายถึง สินทรัพย์ที่สามารถเปลี่ยนเป็นเงินสดได้ภายใน หนึ่งปี หรือหนึ่งรอบระยะเวลาบัญชี การแสดงรายการของสินทรัพย์ประเภทนี้ จะเรียงตามสภาพคล่องในการเปลี่ยนเป็นเงินสด ซึ่งเรียงลำดับได้ดังนี้ เงินสด เงินลงทุนชั่วคราว ตัวรับเงิน ลูกหนี้ สินค้าคงเหลือ และสินทรัพย์หมุนเวียนอื่น ๆ

1.2) สินทรัพย์ถาวร (Fixed Assets) หมายถึง สินทรัพย์ที่มีลักษณะคงทน ซึ่งกิจการมีไว้เพื่อใช้ในการดำเนินงานเป็นระยะเวลานานกว่า หนึ่งปี หรือหนึ่งรอบระยะเวลาการบัญชี รายการสินทรัพย์ถาวรจะแสดงตามราคาทุน หักด้วยค่าเสื่อมราคาสะสม ตัวอย่างสินทรัพย์ถาวร ได้แก่ อาคาร และอุปกรณ์

1.3) สินทรัพย์ไม่มีตัวตน (Intangible Assets) หมายถึง สินทรัพย์ที่ไม่มีตัวตนแต่ให้ประโยชน์แก่การดำเนินงานของกิจการเกินกว่า หนึ่งปี หรือหนึ่งรอบระยะเวลาบัญชี สินทรัพย์ประเภทนี้ได้แก่ ค่านิยม สิทธิบัตร

1.4) สินทรัพย์อื่น (Other Assets) ค่าใช้จ่ายรอการตัดบัญชี และสินทรัพย์ที่ไม่อาจแสดงรวมอยู่ในรายการที่ 1.1) ถึง 1.3)

2) หนี้สินประกอบด้วย

2.1) หนี้สินหมุนเวียน (Current Liabilities) หมายถึง หนี้สินที่ต้องชำระคืนภายในหนึ่งปี เช่น เจ้าหนี้การค้า และเงินเบิกเกินบัญชี

2.2) หนี้สินระยะยาว (Long-Term Liabilities) หมายถึง หนี้สินที่มีกำหนดชำระคืนเกินกว่า หนึ่งปี เช่น เงินกู้ยืมระยะยาว

3) ส่วนของเจ้าของ หมายถึง ผลต่างระหว่างสินทรัพย์ทั้งหมดกับหนี้สินทั้งหมด

2.7.2 บัญชีกำไรขาดทุน (Profit and Loss Statement) หรืองบรายได้ (Income Statement)

หมายถึง รายงานทางการเงินที่แสดงผลการดำเนินงานของกิจการภายในระยะเวลาหนึ่งของการดำเนินงานว่า กิจการมีรายได้รวมทั้งสิ้นเท่าไร รวมทั้งสิ้นมีค่าใช้จ่ายเท่าไร ถ้ารายได้สูงกว่าค่าใช้จ่ายผลต่างก็คือ กำไร ในทางตรงกันข้ามถ้ารายได้น้อยกว่าค่าใช้จ่ายผลต่างก็คือขาดทุน ซึ่งแสดงในรูปของสมการได้ดังนี้

$$\text{รายได้} - \text{ค่าใช้จ่าย} = \text{กำไรสุทธิหรือขาดทุนสุทธิ}$$

กิจการจะทำงานกำไรขาดทุนเพื่อรายงานผลการดำเนินงานภายในงวดบัญชี หรือรอบระยะเวลาบัญชีซึ่งรอบระยะเวลาบัญชีของธุรกิจแต่ละประเภทแตกต่างกัน ส่วนใหญ่จะเป็นหนึ่งปี นอกจากนั้นกิจการยังนิยมทำงานกำไรขาดทุนในเวลาที่ต้องการอาจเป็น หนึ่งเดือน สามเดือน หรือ หกเดือนก็ได้ เพื่อวัดผลการดำเนินงานในระยะสั้นอันเป็นส่วนหนึ่งของการวัดผลการดำเนินงานทั้งหมด

(1) รายได้ (Revenue) หมายถึง สินทรัพย์ที่กิจการได้รับจากการขายสินค้า หรือบริการให้กับลูกค้ารวมทั้งผลตอบแทนที่ได้รับจากเงินลงทุน และการที่ได้รับสินทรัพย์ที่ได้รับนั้นจะถือเป็นรายได้ต่อเมื่อทำให้ส่วนของเจ้าของไม่ได้เพิ่ม

(2) ค่าใช้จ่าย (Expense) หมายถึง สินทรัพย์ที่กิจการต้องจ่ายออกไป หรือใช้ไป เพื่อเป็นทุนของสินค้าและบริการ ตลอดจนเพื่ออำนวยความสะดวกให้เกิดรายได้ขึ้นอันมีผลทำให้ส่วนของเจ้าของลดลง เช่น ต้นทุนสินค้าขาย ค่าโฆษณา และเงินเดือน

สินทรัพย์ที่ต้องใช้ไปเพื่อก่อให้เกิดรายได้ซึ่งถือเป็นค่าใช้จ่ายนั้นอาจเป็นเงินสดหรือไม่เป็นเงินสดก็ได้ กรณีที่ไม่เป็นเงินสด เช่น ค่าเสื่อมราคา แต่เกณฑ์ที่สำคัญคือสินทรัพย์ที่ใช้นั้นจะถือเป็นค่าใช้จ่ายก็ต่อเมื่อทำให้ส่วนของเจ้าของลดลง กรณีจ่ายเงินสดชำระหนี้ หรือการซื้อสินค้าเงินสดก็ไม่ถือว่าเป็นค่าใช้จ่าย เพราะส่วนของเจ้าของไม่ได้ลดลง สำหรับการจ่ายเงินปันผล นั้นถึงจะทำให้ส่วนของลดลง แต่ก็ไม่ได้จ่ายเพื่อก่อให้เกิดรายได้ จึงไม่ถือเป็นค่าใช้จ่ายเช่นกัน

ค่าใช้จ่ายประกอบด้วย ต้นทุนสินค้าขาย ค่าใช้จ่ายการขาย ค่าใช้จ่ายในการบริหาร และค่าใช้จ่าย อื่น ๆ

(3) กำไรสุทธิ (Net Profit) หมายถึง ส่วนที่รายได้ทั้งหมดสูงกว่าค่าใช้จ่ายสำหรับงวดบัญชีเดียวกัน แต่ถ้ารายได้ต่ำกว่าค่าใช้จ่ายในงวดนั้นเรียกผลต่างนั้นว่า ขาดทุนสุทธิ (Net Loss)

2.8 แนวคิดเกี่ยวกับศักยภาพของชุมชน

2.8.1 ความหมายของศักยภาพชุมชน

จากการศึกษาทบทวนแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง พบว่า ได้มีผู้ให้ความหมายของศักยภาพชุมชนไว้ ดังนี้

จิระภา นิยมสุข (อ้างถึงใน สุวิทย์ ชีรสัจจัง, 2533) กล่าวว่า ศักยภาพของชุมชน หมายถึง ชีตความสามารถของชุมชนในอันที่จะตอบสนองความต้องการและแก้ไขปัญหาของคนส่วนใหญ่ในชุมชน รวมทั้งความสามารถของชุมชนในการประสานความร่วมมือในการดำเนินงานกับคนภายนอกชุมชน ขณะเดียวกันก็ดำเนินการแก้ไขปัญหาที่มาจากภายนอกชุมชน ทั้งนี้ด้วยจุดมุ่งหมายเพื่อความปึกคึกสุขในการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชน องค์ประกอบที่ทำให้ชุมชนเกิดศักยภาพในการดำเนินงานใด ๆ นั้น ได้แก่ โครงสร้างประชากรและระบบการปกครอง อาชีพและระบบการผลิต

อนุชาติ พวงสำลี และอรทัย อาจอ่ำ (2539) กล่าวว่า ศักยภาพและการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน คือ การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนตั้งแต่เรื่องของจิตสำนึก ความรู้ ทักษะไปจนถึงการจัดการ การรวมกลุ่มที่ทำให้เกิดพลังต่อรองในการแก้ไขปัญหาทางานาชนิด และ

การที่ชุมชนจะเข้มแข็งหรือไม่ ต้องพิจารณาถึงด้านทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรอื่น ๆ ของชุมชนด้วย

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (2543) กล่าวว่า ชุมชนจะเข้มแข็งและมีศักยภาพได้นั้น เพราะคนในชุมชนมีน้ำใจ มีจิตสำนึกสาธารณะ มีความกระตือรือร้น มีบรรทัดฐานของการพึ่งพาอาศัยกัน มีเครือข่ายของการทำให้สังคมมาติดต่อสัมพันธ์กันในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชุมชน มีสถานภาพทางกายภาพของชุมชนที่เหมาะสม และสมาชิกมีส่วนร่วมในงานสาธารณะของชุมชน

จิระภา ฉิมสุข (อ้างถึงใน สุรเชษฐ์ เวชพิทักษ์ 2533) กล่าวว่า ศักยภาพของชุมชน หมายถึง ความสามารถของชุมชนในการจัดการภายในชุมชน เช่น การใช้ระบบเครือข่าย ในระบบคัดเลือกผู้นำ การใช้ระบบศาลเต้าศาลแก้ที่หน้าท้องที่พิจารณาคดีและแก้ไขคดีความขัดแย้งหรือกรณีพิพาทในชุมชน

2.8.2 ปัจจัยที่ทำให้เกิดศักยภาพภายในชุมชน

การจะเกิดศักยภาพหรือความเข้มแข็งของชุมชนนั้นมีปัจจัยที่จะเป็นตัวนำไปสู่การมีศักยภาพหรือความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่ง Mathews (1996) ได้พิจารณาเงื่อนไขและปัจจัยของชุมชนที่ทำให้เกิดความเข้มแข็ง ดังนี้

(1) โครงสร้างพื้นฐานที่เอื้อต่อความเป็นชุมชน ซึ่งประกอบด้วย

- (1.1) การรวมตัวเป็นกลุ่ม/องค์กร มีมากน้อยเพียงใด
- (1.2) ขนาดของกลุ่มที่พบปะ
- (1.3) จำนวนสถานที่และโอกาสในการพบปะสังสรรค์เพื่อการแก้ปัญหาของชุมชน
- (1.4) ประเด็นพูดคุย/อภิปรายของชุมชน
- (1.5) ระดับความสัมพันธ์ใกล้ชิดของคนในชุมชน
- (1.6) เครื่องมือสื่อสาร

(2) กระบวนการเฉพาะบางอย่าง

(2.1) กระบวนการตัดสินใจเรื่องที่เกี่ยวข้องกับปัญหาโดยรวมของชุมชนเป็นอย่างไร การมีส่วนร่วมของคนมากน้อยเพียงไร บทบาทของผู้นำในการตัดสินใจเป็นอย่างไร

(2.2) กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นที่แตกต่างกันหรือการหาข้อสรุปร่วมกันในการแก้ไขปัญหา

(3) ผู้นำ

(3.1) จำนวนผู้นำ การกระจายตัวในตำบล/พื้นที่

(3.2) บทบาทของผู้นำสัมพันธ์กับสมาชิกในชุมชน เช่น การเปิดโอกาสให้สมาชิกแสดงความคิดเห็นริเริ่ม การสร้างกระบวนการ/กิจกรรมให้สมาชิกมีส่วนร่วม และการสร้างเครือข่ายภายใน/ภายนอกชุมชน

(3.3) คุณสมบัติ เช่น การติดตามสถานการณ์ปัญหา การเปิดกว้างให้การเรียนรู้ไม่แบ่งฝ่าย มองการไกล

(4) กระบวนการที่เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วม

(4.1) เป็นการประเมินว่าชุมชนมีระบบความคิดด้านต่าง ๆ เหล่านี้มากน้อยเพียงไร

(4.2) การให้ความสำคัญกับกระบวนการมีส่วนร่วมพอ ๆ กับผลงาน

(4.3) การดึงคนให้มาร่วมกระบวนการคิดและตัดสินใจให้มากที่สุด

(4.4) การเน้นศักยภาพของสมาชิกที่มาร่วมตัวกันว่าเป็นต้นทุนของชุมชน มากกว่ามองว่าเป็นปัญหาของชุมชน

(4.5) ความคิดเกี่ยวกับ “อำนาจ” หรือ “พลัง” ในการเปลี่ยนแปลง เน้นพลังของกลุ่มในการแก้ปัญหาของตนเองมากกว่าฝากความหวังไว้ที่ผู้มี “อำนาจ” หรือไม่

(4.6) ความคิดเกี่ยวกับการรับผิดชอบแก้ปัญหาของชุมชนตนเอง

(5) ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนกับสถาบันต่าง ๆ ในชุมชน

(5.1) การพึ่งพาหน่วยงานของรัฐที่มีมากน้อยเพียงไร

(5.2) ความร่วมมือสนับสนุน ความใกล้ชิดกันของโรงเรียน วัด และสถานบริการในชุมชน

(6) ความรู้สึกร่วมเป็นกลุ่มชุมชนเดียวกันและมองหาทางออกของความร่วมมือในชุมชนเป็นการประเมินว่าในชุมชนมีความรู้สึกผูกพันเป็นชุมชนหรือไม่ โดยดูจาก

(6.1) ประวัติศาสตร์/คำบอกเล่าของชาวบ้านเกี่ยวกับการช่วยเหลือกันและกันในการแก้ปัญหาชุมชน

(6.2) การทำกิจกรรมที่ต้องอาศัยความร่วมมือหลายฝ่ายร่วมกัน

(6.3) ความพยายามในการดึงเอาคนที่ยังไม่เข้าร่วมงานพัฒนาชุมชนให้เข้าร่วมด้วย

2.8.3 การประเมินศักยภาพของชุมชน

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2537) กล่าวว่า ขอบเขตการวินิจฉัยศักยภาพของชุมชนในงานพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาและสนองความต้องการของชุมชนสามารถวิเคราะห์ได้จากองค์ประกอบต่าง ๆ ดังนี้

1) ความกระตือรือร้นหรือวิญญาน ตลอดจนการรับรู้และจิตสำนึกในการพัฒนาของประชาชน เป็นการวินิจฉัยความพร้อมของประชาชน หมายถึง ความมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนา ความกระตือรือร้นมีความสำคัญอย่างมากแสดงให้เห็นถึงศักยภาพของชุมชน ทั้งนี้รวมไปถึงการรับรู้และการมีจิตสำนึกในงานพัฒนาของประชาชนด้วย

2) โครงสร้างและบทบาทขององค์กรชุมชน ผู้นำชุมชน รวมทั้งโครงสร้างอำนาจชุมชน เป็นเรื่องที่พิจารณาถึงสภาพการปกครองของผู้นำชุมชนว่ามีบทบาทอย่างไรในการดำเนินงานพัฒนา เช่น คุณภาพและลักษณะของผู้นำชุมชน และองค์กรของชุมชนมีความพร้อมที่จะพัฒนาและเล็งเห็นความสำคัญในการพัฒนา

3) การวางแผนและการบริหารจัดการงานพัฒนา พิจารณาถึงความสามารถที่จะดำเนินการแก้ไขปัญหาและความต้องการของชุมชนมากน้อยเพียงใด

4) การพัฒนาคน การพิจารณาความพร้อมของทรัพยากรบุคคลในชุมชนว่าสามารถทำให้ชุมชนมีการพัฒนามากน้อยเพียงใด เช่น ผู้นำชุมชน องค์กรชุมชน และประชาชนทั่วไปในชุมชน มีการพัฒนาชุมชนของตนเองมากน้อยเพียงใด

5) เทคโนโลยีในงานพัฒนา ศักยภาพของชุมชนในเรื่องของเทคโนโลยีในงานพัฒนาเป็นอีกเรื่องที่จะต้องทำการวินิจฉัยถึงประสิทธิภาพของเทคโนโลยีว่าสามารถทำให้งานพัฒนาในชุมชนบรรลุผลสำเร็จตามความต้องการของสมาชิกมากน้อยเพียงใด

6) การสื่อสาร เผยแพร่ประชาสัมพันธ์และระบบข้อมูลข่าวสารของชุมชน การวินิจฉัยศักยภาพในเรื่องการสื่อสาร เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ และระบบข้อมูลข่าวสารของชุมชนนี้เพื่อที่จะทำให้เกิดความสำนึกและการติดต่อประสานงานความเข้าใจกันมากขึ้น

7) การระดมทุน แรงงาน และทรัพยากรในชุมชน ปัจจัยเรื่องทุนและทรัพยากรที่เป็นวัตถุเป็นสิ่งที่สำคัญในงานพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาและความต้องการของชุมชน ทั้งนี้เนื่องจากถ้าหากมีการดำเนินการที่ปราศจากทุน แรงงาน และทรัพยากรที่เหมาะสม จะทำให้โครงการประสบปัญหา และไม่สามารถดำเนินไปสู่เป้าหมายได้

8) ลักษณะโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรม เป็นเรื่องที่สำคัญไม่อาจมองข้ามไปได้ ทั้งนี้เนื่องจากโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมในแต่ละชุมชนย่อมจะแตกต่างกันไป อุปสรรคหรือความสำเร็จในงานพัฒนาต้องพิจารณาจากลักษณะโครงสร้างทางสังคมและ

วัฒนธรรมเป็นส่วนหนึ่งด้วย เช่น ประชาชนมีค่านิยมอย่างไร มีทัศนคติต่อการพัฒนาอย่างไร ลักษณะการพึ่งพาอาศัยเป็นอย่างไร

9) ระบบการสนับสนุนจากภายนอกชุมชน การวินิจฉัยในเรื่องของศักยภาพไม่เพียงแต่พิจารณาองค์ประกอบภายในชุมชนเท่านั้น แต่ต้องพิจารณาจากองค์ประกอบจากภายนอกชุมชนด้วย ได้แก่ การได้รับการสนับสนุนทั้งด้านวัสดุ อุปกรณ์ การบริการ และด้านวิชาการจากภายนอกชุมชนมีผลกระทบกับภายในชุมชนด้วย ทั้งนี้เนื่องจากชุมชนมิได้อยู่นิ่ง หรือติดต่อกันเฉพาะภายในชุมชนเท่านั้น แต่ชุมชนมีการติดต่อสัมพันธ์กับภายนอกชุมชนหรือหน่วยงานอื่น ๆ ทำให้จำเป็นต้องทราบถึงการได้รับการสนับสนุนจากภายนอกชุมชนว่ามีมากน้อยเพียงใด

อย่างไรก็ตาม ถิลาภรณ์ นาครทรรพ และคณะ (2538) ได้เสนอแนะข้อสรุปเกี่ยวกับกรอบตัวชี้วัดความเข้มแข็งหรือศักยภาพของชุมชนไว้ดังนี้

1) มีการนำมิติเชิงวัฒนธรรมมาผสมผสานในการทำกิจกรรม เพราะการมีฐานทางวัฒนธรรมจะเป็นเครื่องยึดโยงให้สามารถสร้างองค์กรชุมชนได้ง่ายและมีคุณภาพ

2) ความสามารถในการตอบสนองต่อปัญหา ซึ่งควรพิจารณาถึงประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

2.1) ความรวดเร็วในการตอบสนองต่อปัญหา

2.2) ปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นมีหลากหลายหรือไม่ ยากง่ายเพียงไร เป็นปัญหาภายในหรือภายนอกชุมชน ปัญหาเหล่านี้จะเป็นเครื่องทดสอบประสิทธิภาพและความสามารถของกลุ่มในการแก้ปัญหาได้เป็นอย่างดี

2.3) จำนวนปัญหาที่องค์กรชุมชนสามารถแก้ไขได้

3) ด้านการพัฒนาระบบการเรียนรู้ ซึ่งควรพิจารณาตัวชี้วัดได้แก่

3.1) การวิเคราะห์ปัญหา สาเหตุ ทางเลือกการแก้ไขปัญหา และวิธีการแก้ไขปัญหา โดยดูถึงกระบวนการในการวิเคราะห์ดังกล่าวว่า มีการวิเคราะห์ที่ชัดเจนหรือไม่ มีการเชื่อมโยงปัญหากับสาเหตุหรือไม่ คุณภาพในการวิเคราะห์ปัญหา สาเหตุ การตั้งเป้าหมายในการแก้ปัญหาเป็นอย่างไร มีทิศทางที่ถูกต้อง มีสติหรือไม่

3.2) มีการพัฒนาจิตสำนึกหรือไม่

4) ด้านการจัดกลุ่ม ซึ่งควรพิจารณาถึงตัวชี้วัด ได้แก่

4.1) จำนวนสมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรม

4.2) ระดับของการมีส่วนร่วมของสมาชิก ในการทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่น เสนอความคิดลงมือปฏิบัติ ฯลฯ

4.3) สมาชิกรู้หน้าที่และทำหน้าที่ด้วยความรับผิดชอบ

4.4) มีการสร้างและพัฒนากระบวนการกลุ่มอย่างต่อเนื่อง

4.5) มีกฎระเบียบและกติการ่วมกัน

4.6) มีความพร้อมเพรียง ความสามัคคีในการทำกิจกรรมร่วมกัน

5) ด้านที่เกี่ยวกับผู้นำ ซึ่งหมายถึง ผู้ที่ได้รับการยอมรับจากสมาชิกและชุมชน ควรพิจารณาถึงตัวชี้วัด ได้แก่

5.1) จำนวนผู้นำ มีหลายคนหรือไม่

5.2) ความรู้และทักษะของผู้นำ มีหลายด้านหรือไม่ (เช่น ผู้นำด้านการสื่อสาร การถ่ายทอดความรู้ การจัดการ ฯลฯ)

6) ด้านที่เกี่ยวกับผลประโยชน์ ควรพิจารณาถึงตัวชี้วัด ได้แก่ การที่สมาชิกได้รับผลประโยชน์อย่างยุติธรรม

7) ด้านการยอมรับนับถือที่องค์กรได้รับจากภายนอก ควรพิจารณาถึงตัวชี้วัด ได้แก่

7.1) การสนับสนุนที่ได้รับจากภายนอก เช่น เงินทุนและทรัพยากรในโครงการพัฒนาต่าง ๆ

7.2) มีคนเยี่ยมชมศึกษาดูงาน เป็นแหล่งความรู้

7.3) การมีความสามารถในการต่อรองกับรัฐ/แหล่งทุนต่าง ๆ มากขึ้น

8) ด้านการขยายผล ควรพิจารณาถึงตัวชี้วัด ได้แก่

8.1) จำนวนสมาชิกที่เพิ่มมากขึ้น

8.2) ประเภทงานและกิจกรรมมีหลากหลายมากขึ้น

8.3) จำนวนองค์กรที่เกี่ยวข้องมีมากขึ้น

นอกจากนั้น บัณฑิต อ่อนคำ และ วิริยา น้อยวงศ์ (2533) ยังได้กล่าวถึง ตัวชี้วัดของความเข้มแข็งหรือศักยภาพของชุมชน ได้แก่

1) องค์ความรู้ ภูมิปัญญา ซึ่งรวมถึง ระบบข้อมูลข่าวสาร วิชาการ ศึกษา ค้นคว้าวิจัย ที่ทันต่อความเคลื่อนไหว การเปลี่ยนแปลงโดยเน้นให้เกิดองค์ความรู้ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ครอบครัว ชุมชน และสถาบันทางสังคม ตลอดจนองค์ความรู้นั้นสามารถนำมาใช้ในกระบวนการพัฒนาทั้งในระดับตำบล หมู่บ้าน/ชุมชน และใช้ในการแก้ไขปัญหาและการพัฒนา

2) กระบวนการเรียนรู้ กล่าวคือ ในระดับตำบล หมู่บ้าน/ชุมชน สามารถวิเคราะห์ วิจัยปัญหา แสวงหาทางออกในการแก้ปัญหาด้วยตนเอง เพื่อตอบสนองปัญหาของสมาชิกในชุมชน โดยใช้ภูมิปัญญาหมู่บ้าน ประสบการณ์ และการเรียนรู้ ประยุกต์ เทคนิค และการจัดการ

3) องค์กรชุมชน/การบริหารจัดการ/กำลังคน หมายถึง การรวมกลุ่มชาวบ้าน การจัดองค์กรในระดับตำบล หมู่บ้าน/ชุมชน การจัดระบบบริหารจัดการงานพัฒนา จัดระบบสวัสดิการสังคมชุมชน เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เช่น การรวมตัวเพื่อจัดตั้งกลุ่มกองทุนออมทรัพย์ มีการทำกิจกรรมร่วมกัน ส่งเสริมเครือข่ายทั้งเครือข่ายธรรมชาติ เครือข่ายการจัดตั้งองค์กร และเครือข่ายประสบการณ์

2.9 การวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชน (SWOT Analysis)

SWOT เป็นคำย่อมาจากคำว่า Strength, Weaknesses, Opportunities, and Threats โดย Strength คือ จุดแข็ง หมายถึง ความสามารถและสถานการณ์ภายในองค์กรที่เป็นบวก ซึ่งองค์กรนำมาใช้เป็นประโยชน์ในการทำงานเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ หรือ หมายถึง การดำเนินงานภายในที่องค์กรทำได้ดี ในขณะที่ Weaknesses คือ จุดอ่อน หมายถึง สถานการณ์ ภายในองค์กรที่เป็นผลและด้อยความสามารถ ซึ่งองค์กรไม่สามารถนำมาใช้เป็นประโยชน์ในการทำงานเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ หรือหมายถึง การดำเนินงานภายในที่องค์กรทำได้ไม่ดี Opportunities คือ โอกาส หมายถึง ปัจจัยและสถานการณ์ภายนอกที่เอื้ออำนวยให้การทำงานขององค์กรบรรลุวัตถุประสงค์ หรือ หมายถึง สภาพแวดล้อมภายนอก ที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินการขององค์กร และ Threats คือ อุปสรรคหมายถึงปัจจัยและสถานการณ์ภายนอกที่ได้วางการทำงานขององค์กรไม่ใหบรรลุวัตถุประสงค์ หรือหมายถึง สภาพแวดล้อมภายนอกที่เป็นปัญหาต่อองค์กร (นันทิยา หุตานุวัตร, 2546) บางครั้งการจำแนกโอกาส และอุปสรรคเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก เพราะทั้งสองสิ่งนี้สามารถเปลี่ยนแปลงซึ่งกันและกันเมื่อสถานการณ์เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งการเปลี่ยนแปลงอาจทำให้สถานการณ์ที่เคยเป็นโอกาสกลับกลายเป็นอุปสรรคได้ และในทางกลับกัน อุปสรรคอาจกลับกลายเป็นโอกาสได้เช่นกัน ด้วยเหตุนี้องค์กรมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ของตนให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์แวดล้อม

2.10 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาและทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยเรื่องการพัฒนาการบริหารจัดการต้นทุนการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ พบว่างานวิจัยส่วนใหญ่จะเน้นการพัฒนาคุณภาพในการให้บริการ และมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการเป็นสำคัญ เช่น งานวิจัยของ นพรัตน์ พบลาภ (2546) ได้ศึกษาผลกระทบจากการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพต่อชุมชนท้องถิ่นในภาคกลาง การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมและคุณภาพชีวิตของชุมชนท้องถิ่นจากการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในภาคกลาง ศึกษาปัจจัยภายใน

และภายนอกที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ผู้ตลาดอาเซียน และเพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในภาคกลาง จากผลการวิจัยดังกล่าว แสดงให้เห็นคุณประโยชน์เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน โดยใช้ยุทธศาสตร์การจัดการท่องเที่ยวภายใต้ปัจจัยที่เอื้ออำนวย เพื่อให้การบริหารจัดการตลอดจนสร้างความรู้ความเข้าใจในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติแก่ชุมชนให้เป็นมรดกสืบทอดให้กับคนรุ่นต่อไป เช่นเดียวกับ อัญญารัตน์ ศรีอินทร์ (2545) ได้ศึกษาแนวทางการพัฒนาศูนย์วิจัยและพัฒนาการแพทย์พื้นบ้าน สถาบันราชภัฏเชียงราย ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาศึกษาภาพและความพร้อมด้านบริหารจัดการ และการให้บริการด้านศูนย์การวิจัยและพัฒนาการแพทย์พื้นบ้าน สถาบันราชภัฏเชียงราย ข้อเสนอแนะจากการศึกษาเพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาศูนย์วิจัยและพัฒนาการแพทย์พื้นบ้าน สถาบันราชภัฏเชียงราย ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ควรต้องเพิ่มการมีส่วนร่วมของชุมชนให้มากขึ้น อีกทั้งยังขาดการมีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็นด้านการบริหารจัดการ ส่วน รัชนิกรณ์ ธนะไชย (2551) การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพตามแบบภูมิปัญญาท้องถิ่นในวัดป่าเทพาลัย อำเภอคง จังหวัดนครราชสีมา การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นและปัจจัยการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพตามแบบภูมิปัญญาท้องถิ่นในวัดป่าเทพาลัย ผลการวิจัยมีข้อเสนอแนะ ควรให้ทุกฝ่ายได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในจังหวัดรวมถึงประชาชนท้องถิ่น ควรเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่รวมถึงการรับรู้ เรื่องการจัดการผลประโยชน์อันเกิดจากการพัฒนาการท่องเที่ยวในท้องถิ่น เพื่อให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายเกิดความเข้าใจในการดำเนินการด้านการท่องเที่ยวและให้ความร่วมมืออันดีต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชน

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่ายังขาดการบริหารจัดการต้นทุนของชุมชน โดยเฉพาะการวิเคราะห์ในเรื่องต้นทุนและผลตอบแทนกับความสามารถในการจัดการทรัพยากร ที่เหมาะสมของกลุ่มท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ทำให้การบริหารจัดการกลุ่มยังขาดประสิทธิภาพ ผู้วิจัยจึงเห็นสมควรเป็นอย่างยิ่งที่จะทำการศึกษาในประเด็นการวิเคราะห์ต้นทุนและผลตอบแทนการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ของท้องถิ่นจังหวัดเชียงใหม่ให้เกิดการบริหารจัดการ การท่องเที่ยวที่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น